

CPT/Inf (2013) 25

IZVEŠTAJ

VLADI BOSNE I HERCEGOVINA O POSJETI BOSNI I HERCEGOVINI EVROPSKOG KOMITETA ZA SPREČAVANJE MUČENJA I NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA (CPT)

OD 05. DO 11. 12. 2012. GODINE

*This translation from the original English language version has been made by the authorities of
Bosnia and Herzegovina*

Prijevod sa originalne verzije na Engleskom jeziku uranen od strane vlasti Bosne i Hercegovine.

SADRŽAJ

Kopija dopisa o dostavljanju izveštaja CPT-a	5
I. UVOD	7
A. Datumi posjete i sastav delegacije.....	7
B. Kontekst posjete.....	7
C. Ustanove koje su posjećene	8
D. Konsultacije i saradnja	8
E. Neposredna zapažanja na osnovu člana 8, stav 5 Konvencije.....	9
II. ČINJENICE UTVRĐENE TOKOM POSJETE I PREDLOŽENE AKTIVNOSTI.....	11
A. Organi za primjenu zakona	11
1. Preliminarne primjedbe	11
2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja.....	12
3. Istrage navoda o zlostavljanju	16
4. Zaštitne mjere protiv zlostavljanja	18
5. Materijalni uslovi	21
B. Zatvori	23
1. Preliminarne primjedbe	23
2. Zlostavljanje	23
3. Uslovi pritvora	24
4. Zdravstvena zaštita.....	27
5. Kontakt sa spoljnim svijetom.....	30
DODATAK:	
Spisak preporuka, komentara i zahtjeva za davanje informacija koje je dao CPT	33

Kopija dopisa o dostavljanju izveštaja CPT-a

Gđa Minka Smajević
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
Trg Bosne i Hercegovine br. 1
Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Strazburg, 22. 03. 2012. g.

Poštovana gospođo Smajević,

U skladu sa članom 10, stav 1 Evropske konvencije za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, u prilogu dostavljam Vladi Bosne i Hercegovine izvještaj koji je napravio Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) nakon svoje posjete Bosni i Hercegovini u periodu od 05. do 11. decembra 2012. godine. Izvještaj je CPT usvojio na svom 80. zasjedanju, koje je održano od 4. do 8. marta 2013. godine.

Preporuke, komentari i zahtjevi za dostavljanje informacija koje je formulisao CPT su navedeni u Prilogu I ovog izveštaja. Što se tiče naročito preporuka CPT-a, uzimajući u obzir član 10 Konvencije, Komitet zahtjeva od vlasti Bosne i Hercegovine da u roku od **tri mjeseca** dostave odgovor koji će dati pun opis aktivnosti koje su preduzete da se one realizuju. CPT vjeruje da će biti moguće da vlasti Bosne i Hercegovine u tom odgovoru dostave reakcije i odgovore na komentare i zahtjeve za dostavljanje informacija.

Stojim Vam u potpunosti na raspolaganju ako imate bilo kakvih pitanja u vezi izveštaja CPT-a ili dalje procedure.

S poštovanjem,

Latif Hüseyinov
Predsednik Evropskog komiteta za
spriječavanje mučenja i nečovječnog
ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Dostavljeno: gđin Almir Šahović, izvanredni i opunomoćeni ambasador,
stalni predstavnik Bosne i Hercegovine u Savjetu Evrope

I. UVOD

A. Datumi posjete i sastav delegacije

1. U skladu sa članom 7 Evropske konvencije za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu: Konvencija), delegacija CPT-a je posjetila Bosnu i Hercegovinu u periodu od 5. do 11. decembra 2012. godine. Posjeta je organizovana jer je CPT-u izgledalo da "okolnosti to zahtijevaju" (pogledati član 7, stav 1 Konvencije).¹

2. Posjetu su obavili sledeći članovi CPT-a:

- Mykola GNATOVSKYY, šef delegacije
- Dan DERMENGIU
- Branka ZOBEC HRASTAR.

Pomagali su im sledeći članovi Sekretarijata CPT-a: Hugh CHETWYND (šef Odjeljenja) i Petr HNÁTÍK uz pomoć sledećih prevodilaca:

- Vojislava BOLJANIĆA,
- Ksenije KEIVANZADEH,
- Amire SADIKOVIĆ.

B. Kontekst posjete

3. U izvještaju o periodičnoj posjeti Bosni i Hercegovini u aprilu 2011. godine² se govori o znatnom broju vjerodostojnih navoda o ozbiljnom fizičkom zlostavljanju koje vrše policija i drugi službenici koji provode zakon. U izvještaju se spominje činjenica da je zlostavljanje u svrhu nastojanja da se iznude priznanja naročito česta praksa kriminalističkih inspektora u Policijskoj stanici Banja Luka – Centar. Takođe je u njemu izražena zabrinutost zbog efikasnosti postojećih mjera zaštite za sprečavanje zlostavljanja.

Međutim, odgovor organa vlasti Bosne i Hercegovine na taj izvještaj o posjeti nije uspio da adekvatno objasni problem koje je identifikovao Komitet, posebno što se tiče metoda koje koriste kriminalistički inspektori u Policijskoj stanici Banja Luka – Centar.

¹ Izvještaji o prethodnim posjetama CPT-a Bosni i Hercegovini koji su objavljeni i odgovori Vlade na izvještaje su dostupni na web stranici CPT-a: <http://cpt.coe.int/en/states/bih.htm>

² Pogledati CPT/Inf (2012) 15.

4. U svjetlu gore navedenog, CPT je odlučio obaviti ad hoc posjetu Bosni i Hercegovini, konkretnije Republici Srpskoj, kako bi ispitao korake koje vlasti preduzimaju da bi realizovale preporuke koje je Komitet dao nakon periodične posjete u aprilu 2011. godine. Delegacija se koncentrisala na postupanje prema licima koja su organi za provođenje zakona lišili slobode i primjenu formalnih odredbi o zaštitnim mjerama protiv zlostavljanja u praksi. Takođe je pažnju posvetila situaciji pritvorenika.

C. Ustanove koje su posjećene

5. Delegacija je posjetila sledeća mjesta:

Policijske ustanove

- Policijska stanica Banja Luka - Centar
- Policijska stanica Bijeljina
- Policijska stanica Doboj
- Policijska stanica Gradiška
- Policijska stanica Istočno Sarajevo
- Policijska stanica Prnjavor

Tužilaštva

- Pritvorske ćelije u Okružnom tužilaštvu Banja Luka
- Pritvorske ćelije u Specijalnom tužilaštvu za organizovani kriminal Banja Luka
- Pritvorske ćelije u Okružnom tužilaštvu Doboj

Sudovi

- Pritvorske ćelije u Okružnom sudu Banja Luka
- Pritvorske ćelije u Okružnom sudu Doboj
- Pritvorske ćelije u Vrhovnom sudu Republike Srpske, Banja Luka

Zatvorske ustanove

- Zatvor u Banja Luci (pritvor)
- Zatvor u Bijeljini
- Zatvor u Doboju (pritvor)
- Zatvora u Istočnom Sarajevu (pritvor)

D. Konsultacije i saradnja

6. U toku posjete se delegacija CPT-a konsultovala sa Radmilom MITROVIĆ, zamjenicom ministra za ljudska prava i izbjeglice BiH, a u Republici Srpskoj sa Stanislavom ČAĐOM, ministrom unutrašnjih poslova, Perom DUNJIĆEM, pomoćnikom ministra pravde, Gojkom VASIĆEM, direktorom policije i Darkom ČULUMOM, direktorom Uprave policije. Takođe se sastala sa Svetlanom BRKOVIĆ, zamjenicom glavnog tužioca Republike Srpske.

7. Saradnja sadelegacijom CPT-a u vezi sa obavljanjem posjete je, u cjelini, bila dobra. U principu, informacije o mogućoj posjeti CPT-a i mandatu i ovlaštenjima Komiteta su bile date mjestima gdje se mogu nalaziti osobe lišene slobode. Shodno tome, delegacija je imala trenutni pristup objektima koje je željela posjetiti, osobama s kojima je željela zgovorati nasamo, kao i svoj dokumentaciji koju je htjela pregledati.

8. Međutim, CPT je naglašavao u brojnim prilikama da načelo saradnje iz člana 3. Konvencije takođe zahtijeva da se moraju preduzeti odlučne aktivnosti kako bi se poboljšala situaciju u svjetlu preporuka Komiteta. U tom smislu, delegacija je primijetila da je mali napredak postignut u realizaciji preporuka CPT-a iz njegovog izvještaja o posjeti 2011. godine, a posebno onih koje se odnose na sprečavanje zlostavljanja; Komitet je dužan ponoviti mnoge od tih preporuka. CPT je već naveo³ da takvo stanje stvari može pokrenuti pitanje primjene člana 10, stav 2 Konvencije⁴ ako i dalje ostane kao što jeste.

Delegacija CPT-a je u razgovoru sa zamjenicom ministra za ljudska prava i izbjeglice BiH naglasila da je imperativ za Komitet da dobije potpune⁵ i tačne informacije u vezi s raznim pitanjima koja su postavljena u njegovim izvještajima. Odgovori na izvještaje CPT-a predstavljaju ključnu komponentu za stalni dijalog Komiteta sa državama. Ako su informacije koje je Komitet dobio nepotpune ili nepouzdanе, ne mogu biti pravi osnov za saradnju. CPT vjeruje da će dobiti sveobuhvatan odgovor na ovaj izvještaj o posjeti.

Štaviše, uzimajući u obzir članove 3⁶ i 10, stav 2 Konvencije, **CPT traži od organa vlasti Bosne i Hercegovine da značajno povećaju svoje napore da poprave stanje stvari u svjetlu preporuka Komiteta.**

E. Neposredna zapažanja na osnovu člana 8, stav 5 Konvencije

9. Na kraju posjeta, na sastanku s ministrom unutrašnjih poslova Republike Srpske, delegacija CPT-a je dala neposredna zapažanja na osnovu člana 8, stav 5 Konvencije, te je zatražila da organi vlasti Republike Srpske preduzmu nezavisnu istragu o metodama koje koriste kriminalistički inspektori u Policijskoj stanici Banja Luka – Centar dok u pritvoru drže i ispituju osumnjičene. Ovaj zahtjev je naknadno potvrđen u pisanom obliku, u aktu od 11. decembra 2012. godine koji je upućen ministru za ljudska prava i izbjeglice BiH, a od vlasti Bosne i Hercegovine se traži da u roku od dva mjeseca dostavi detaljan opis koraka koji su preduzeti da se izvrši ova istraga.

Aktom od 11. februara 2013. godine je ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske dostavio odgovor na neposredna zapažanja i druge komentare koje je dala delegacija CPT-a u svojim preliminarnim zapažanjima. Ovaj odgovor je uzet u obzir u odgovarajućim dijelovima ovog izvještaja.

³ Pogledati, naprimjer, izvještaj o posjeti Bosni i Hercegovini 2009. godine (CPT/Inf (2010) 10, tačka 9).

⁴ Član 10, stav 2 glasi: “Ako Strana ugovornica odbije da sarađuje ili da poboljša situaciju shodno preporukama Komiteta, i nakon što je ova strana imala priliku da iznese svoje stavove povodom preporuka, Komitet može, odlukom donijetom dvotrećinskom većinom, dati izjavu za javnost koja se odnosi na to pitanje.”

⁵ S tim u vezi, treba napomenuti da je određeni broj preporuka iz izvještaja o posjeti 2011. godine ostao neobrđen u odgovoru kojeg su dostavili organi vlasti.

⁶ Član 3 glasi: “Komitet i odgovorne državne vlasti relevantne ugovorne strane će međusobno sarađivati u primjeni ove Konvencije.”

II. ČINJENICE UTVRĐENE TOKOM POSJETE I PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

A. Organi za primjenu zakona

1. Preliminarne primjedbe

10. Osnovni pravni okvir kojim je regulisano lišenje slobode koje vrši policija su krivični zakoni i zakoni o krivičnom postupku na nivou države, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko, koji su ostali isti od posljednje posjete. Lica koja policija liši slobode zbog sumnje da su počinila krivično djelo moraju biti izvedena pred tužioca u roku od 24 časa, a koji mora, u roku od naredna 24 časa, da podnese zahtjev sudiji za prethodni postupak da izda rješenje o određivanju pritvora osumnjičenom ili puštanju na slobodu.⁷ Sudija za prethodni postupak može odrediti pritvor na 24 sata dotičnom pojedincu; protiv ove odluke se može uložiti žalba sudijskom vijeću koje mora donijeti odluku o žalbi u roku od 48 sata.

11. U toku posjete su viši policijski službenici potvrdili delegaciji da period od 24 časa lišenja slobode od strane policije počinje od trenutka kada je pritvoreno lice uhapšeno, a ne od trenutka kada stigne u policijsku stanicu. Međutim, u praksi se pokazalo da su mnoge osobe lišene slobode od strane policije duže od 24 časa jer se period prije dolaska osobe u policijsku stanicu obično ne računa. Na primjer, jedna osoba je tvrdila da je bila uhapšena i vezana lisicama u svojoj kući u Doboju u 06:20, gdje je zadržana dok je vršen pretres njegove kuće. Međutim, u relevantnoj dokumentaciji u policijskoj stanici Doboj je 10:25 zabilježeno kao vrijeme dolaska u stanicu i početak perioda lišavanja slobode. Takvi slučajevi su zabilježeni u većini policijskih stanica koje je posjetila delegacija.

CPT opet preporučuje vlastima Republike Srpske da preduzmu potrebne korake da osiguraju da maksimalni period lišenja slobode za koji je ovlaštena policija, tj. 24 časa od trenutka hapšenja, bude strogo poštovan u praksi.

⁷ Pogledati članove 134, 135 i 139 Zakona o krivičnom postupku BiH; članove 148 i 153 Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine; članove 191 i 196 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i članove 134 i 139 Zakona o krivičnom postupku Brčko Distrikta.

2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

12. Podaci koje je prikupila delegacija CPT-a u toku posjete 2012. godine pokazuju da je zlostavljanje koje vrši policija i dalje česta pojava i da je postignut mali napredak, ako je uopšte postignut, od posjete u aprilu 2011. godine.

Delegacija CPT-a je opet dobila značajan broj kredibilnih optužbi o ozbiljnom fizičkom zlostavljanju koje je vršila policija i drugi službenici koji rade na provođenju zakona u Republici Srpskoj.⁸ Navodno zlostavljanje se uglavnom odnosilo na šamaranje, udarce nogama i rukama po raznim dijelovima tjela, kao i udarce tvrdim predmetima (kao što su bezbol palice). Takođe je dobila nekoliko međusobno doslednih tvrdnji o primjeni malih ručnih sprava za proizvodnju električnih šokova u toku ispitivanja. Nadalje, dobila je, sa detaljnim opisima, tvrdnje o vezanju lisicama u nezgodnom položaju koje je trajalo satima i o stavljanju plastičnih kesa preko glave osumnjičenih. Nekoliko osoba je izjavilo da su bili podvrgnuti lažnom smaknuću pri čemu je pištolj bio uperen u njihove sljepoočnice i obarač povučen ili im je cijev pištolja stavljena u usta tokom ispitivanja. Čula je i određeni broj navoda o verbalnom zlostavljanju i prijetnjama policijskih službenika. Većina navoda se odnosi na fazu kada su osumnjičene ispitivali kriminalistički inspektori prije nego što bi bili predani tužilaštvima.

Treba naglasiti da su neka od navodnih zlostavljanja takve težine da predstavljaju mučenje.

13. Informacije koje je prikupila delegacija CPT-a ukazuju na to da je zlostavljanje u svrhu pokušaja da se iznudi priznanje česta praksa kriminalističkih inspektora u Policijskoj stanici Banja Luka Centar. Utvrđene činjenice prilikom posjete 2012. godine dodatno ukazuju na sličnu praksu kriminalističkih inspektora u Policijskoj stanici Gradiška.

Nekoliko optužbi je takođe dobijeno od rodbine ili trećih lica koja su pozvana u policijsku stanicu gdje su im policijci prijetili, vrijeđali ih ili šamarali u pokušaju da dobiju izjave u svojstvu svjedoka protiv osumnjičenog koji se nalazi u policijskom pritvoru.

14. Sledeći slučajevi, a u nekim od njih postoje medicinski dokazi koji potvrđuju da je došlo do zlostavljanja pritvorenih osoba, ilustruju situaciji na koju je delegacija naišla u toku posjete.

i. Jednu mušku osobu, koja je 13. oktobra 2012. godine bila uhapšena u Zenici, su u Policijsku stanicu Gradiška doveli kriminalistički inspektori iz te stanice. Ta osoba je navela da su joj tokom putovanja prema Gradiški prijetili i da je nakon dolaska u stanicu odvedena u kancelariju kriminalističkog inspektora u kojoj ju je navodno jedan inspektor udario dva puta u glavu, a drugi inspektor je simulirao njeno smaknuće pri čemu joj je pištolj bio uperen u sljepoočnice i obrač povučen. Nadalje, navela je da je zadobila udarce u različite dijelove tijela od nekoliko kriminalističkih inspektora u hodniku policijske stanice, a da ju je kasnije te večeri ošamario uniformisani policajac. Sledećeg dana je odvedena okružnom tužiocu kojeg je obavijestila o zlostavljanju nakon što se tužilac raspitivao o vidljivoj povtredi nosa. Međutim, ljekar nije pozvan i advokat po službenoj dužnosti mu je samo rekao da je "to ono što policija radi".

⁸ Delegacija je takođe primila optužbe o zlostavljanju od strane policijskih službenika u nadležnosti države Bosne i Hercegovine (SIPA) i Brčko Distrikta.

U dokumentaciji koja se odnosi na primo-predaju ove osobe policiji iz Gradiške u Zenici 13. oktobra je navedeno da pritvorena osoba nema vidljivih povreda. Međutim, dana 15. oktobra 2012. godine, kad je osoba prebačena u pritvor pravosudne policije, u obrascu za primo-predaju je zabilježena "vidljiva povreda na desnoj strani nosa". Nadalje, u ljekarskom nalazu iz Banjalučkog zatvora od 16. oktobra 2012. godine, koji je sačinjen pri prijemu pritvorenog, se kaže: "tvrđi da je pretučen u Policijskoj stanici Gradiška, ima blijedi hematoma veličine 7 x 9 cm na lijevoj butini (unutrašnja strana iznad koljena) i zguljenu kožu površine 1 x 1 cm na desnoj strani nosa".

Druga muška osoba u istom predmetu, sa kojom je delegacija razgovarala odvojeno, navodi da je, po dolasku u Policijsku stanicu Gradiška, odvedena u jednu kancelariju, stavljena u stolicu s rukama vezanim lisicama iza leđa i da je dobila nekoliko elektrošokova po nogama iz ručnog uređaja kada nije odgovorila na neka pitanja. Nadalje, ona tvrdi da ju je, dok su joj dva kriminalistička inspektora držala raširene noge, treći udario u genitalije, da je zadobila udarce ručkom sjekire po leđima i prsima, dok je nosila pancirni prsluk i da joj je plastična vrećica stavljena na glave i čvrsto stegnuta.

ii. Jedna ženska osoba koja je bila pritvorena u Policijskoj stanici Banja Luka 22. oktobra 2012. godine navodi da je bila podvrgnuta udarcima drvenim štapom po rukama, nogama i tijelu od strane kriminalističkih inspektora. Prije pojavljivanja pred tužiocem, jedan kriminalistički inspektor ju je odveo u hitnu pomoć, koji joj je navodno rekao da kaže da je vidljiva ozljeda na njezinoj ruci bila opekotina uzrokovana radijatorom. U ljekarskom nalazu koji je napravljen pri prijemu u Zatvor Banja Luka je istaknuto da je "opekotina na desnoj podlaktici [zadobijena] u tužilaštvu (zbog dužeg kontakta s vrućim radijator)". Ovu ženu je nakon toga pregledao sudski ljekar koji se nalazio u delegaciji CPT-a i bilo je očito da rana (5 cm) na desnoj podlaktici nije bio posljedica opekotina, nego da je u skladu s navodima da je žena udarana nekim predmetom kao što je štap.

iii. Jedna muška osoba koja je bila pritvorena u Policijskoj stanici Banja Luka Centar 11. novembra 2012. godine tvrdi da su je više puta kriminalistički inspektori udarali rukama i nogama po raznim dijelovima tijela u toku jednoga dana i sledeće noći dok je lisicama bila vezana za stolicu. Nadalje, ova osoba tvrdi da su ti isti policajci ranije došli u njenu kuću u augustu 2012. godine, udarali ga rukama i nogama i nanijeli mu nekoliko elektrošokove ručnim uređajem na desnu ruku. Dana 12. novembra, osoba je okružnom tužiocu dala detaljne podatke o navodnom zlostavljanju koje je pretrpjela, te je odvedena u Klinički centar Banja Luka, gdje su konstatovane sledeće povrede: "kontuzija lijeve polovine grudnog koša, nagnječenje lijeve butine". U ljekarskom nalazu koji je napravljen pri prijemu u Zatvor u Banjoj Luci je konstatovano: "nema vidljivih povreda na grudnom košu; na lijevoj butini, posterolateralno, blijedi hematoma 4/5-6 cm".⁹

iv. Jedna muška osoba koja je bila pritvorena u Policijskoj stanici Banja Luka Centar 12. novembra 2012. godine tvrdi da su je kriminalistički inspektori tukli sve dok nije potpisala priznanje. U ljekarskom nalazu koji je izdala Klinička bolnica je navedeno: "pretučen u Policijskoj stanici Banja Luka Centar 12. novembra 2012. godine. Prelom nosne kosti, dva vidljiva hematoma pod lijevim i desnim okom." Rendgenski snimak u zdravstvenom kartonu potvrđuje prelom nosne kosti.

⁹ Jedna druga muška osoba koja je bila pritvorena u Policijskoj stanici Banja Luka Centar 11. novembra 2012. godine je opisala delegaciji u zasebno vođenom razgovoru da je bila prisutna kada su kriminalistički inspektori udarali ovu osobu i tvrdi da su i njemu prijetili da će proći isto ako ne prizna.

v. Jedna muška osoba koja je bila pritvorena u Policijskoj stanici Banja Luka Centar tvrdi da je zadobila nekoliko udaraca bezbol palicom po nogama i tijelu od dva kriminalistička inspektora i da su joj prijetili elektrošokovima s ručnim uređajem. Tužilac očito nije reagovao na ove tvrdnje o zlostavljanju.

vi. Jedna muška osoba koja je bila uhvaćena na djelu u Bijeljini u novembru 2012. godine tvrdi da ju je više puta udaralo više policajaca nakon što je bila vezana lisicama i prisiljena da leži potrbuške na zemlji. Tvrdi da je bila odvedena u podrumski dio pritvora u policijskoj stanici, gdje su je nekoliko kriminalističkih inspektora udarali nogama i rukama po rebrima dok je bila vezana lisicama. I, da su je ponovo sledećeg jutra, tokom ispitivanja, udarali rukama i nogoma po tijelu i prijetili joj da će je prebiti bezbol palicom i baciti u Drinu.

15. CPT je zabrinutost koliko često je ponovo dobio ozbiljne informacije u pogledu zlostavljanja u toku posjete 2012. godine. Kao što je naglašeno u prethodnim izvještajima o posjetama, ono što je CPT utvrdio traži trenutačnu neposrednu i odlučnu akciju nadležnih organa. Svakako, treba ispitati i iskoristiti sve načine kako bi se osiguralo da poruka o nultoj toleranciji na zlostavljanje pritvorenih osoba dođe do svih službenika za primjenu zakona na svim nivoima; oni treba da postanu svjesni, kroz konkretne akcije, da je vlada riješena da iskorijeni zlostavljanje lica lišenih slobode. Vladavina prava podrazumjeva, ne samo usvajanje odgovarajućih pravnih normi, već i preduzimanje neophodnih koraka da se osigura njihova primjena.

U svjetlu utvrđenih činjenica tokom posjete 2012. godine, **CPT ponavlja svoju preporuku da ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske pošalje snažnu poruku da je svaki oblik zlostavljanja pritvorenih osoba, bilo da se dešava u trenutku privođenja ili prevoza ili tokom ispitivanja, nezakonit, neprofesionalan i da će biti predmet ozbiljnih sankcija. Ovu poruku bi direktor policije trebao da ponavlja u odgovarajućim intervalima.**

16. Kao što je ranije rečeno, CPT je, na kraju svoje posjete 2012. godine, zatražio od nadležnih organa vlasti da izvrše nezavisnu stručnu ocjenu metoda koje koriste kriminalistički inspektori u Policijskoj stanici Banja Luka Centar u toku pritvaranja i ispitivanja osumnjičenih. Aktom od 11. februara 2013. godine ministar unutrašnjih poslova je obavijestio Komitet da je direktor policije zadužen da obezbijedi da policija striktno primjenjuje zakon, da disciplinski kažnjava svaku zloupotrebu dužnosti i da razmotri mogućnosti za poboljšanje rada kriminalističkih inspektora. Nadalje, "objektivno razmatranje žalbi i predstavki građana vrši Biro za žalbe i predstavke građana¹⁰". Biro je razmatrao osam predstavki protiv policijskih službenika Policijske stanice Banja Luka Centar u 2012. godini i utvrdio da u *jednom slučaju* ima dokaza o zlostavljanju lica lišenog slobode, a da u *druga dva slučaja* disciplinski postupak nije trebao biti obustavljen samo zato što je u toku bio krivični postupak. CPT se zahvaljuje na dostavljenim informacijama. Međutim, njima nije direktno odgovoreno na suštinu neposrednog zapažanja, koje se odnosi na način na koji kriminalistički inspektori obavljaju svoje funkcije. Što se tiče istrage navoda o zlostavljanju, treba pogledati tačke 20 do 22 ovog izvještaja.

¹⁰ Biro, koji je formiran uz pomoć Policijske misije Evropske unije 2004. godine, nadzire rad Jedinice za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova koja je ozadužena da istražuje sve disciplinske tužbe, uključujući i one koje se odnose na navode o zlostavljanju.

CPT ponavlja svoju preporuku da se izvrši nezavisna stručna ocjena metoda koje koriste kriminalistički inspektori u Policijskoj stanici Banja Luka u toku pritvaranja i ispitivanja osumnjičenih. Komitet bi želio biti obaviješten o ishodu te ocjene. Takođe bi želio biti obaviješten o ishodu tri slučaja koje je naveo Biro za žalbe i predstavke građana.

17. Delegacija CPT-a je takođe primila tvrdnje o zlostavljanju u vezi sa drugim organima za primjenu zakona u Bosni i Hercegovini. Naročito je u vezi sa Brčko Distriktom jedna osoba tvrdila da je u novembru 2012. godine, nakon što su je policajci Brčko Distrikta stavili pod kontrolu i stavili lisice, zadobila udarce rukama i nogama, te palicama, po nogama, rebrima i leđima i da joj je cijev pištolja stavljena u usta. Nakon što je odvedena u lokalnu bolnicu, ta osoba je navodno dovedena u kancelariju na drugom spratu policijske stanice gdje su je ubadali u rebra i trbuh različitim palicama i šamarali. Ljekarski nalaz koji je izdat pet dana nakon prijema u Zatvor u Bijeljini konstatuje: "primljen s lakšim povredama: mali hematoma lijevom oku, desnom preponskom dijelu i donjem dijelu leđa, bol u lijevoj polovini grudnog koša i gornjem dijelu desnog lista i koljena".

Preporuku iz tačke 15. treba čitati tako da se odnosi, na odgovarajući način, i na Brčko Distrikt i druge relevantne organe vlasti u Bosni i Hercegovini.

18. Kao što je navedeno u ranijim izvještajima, od suštinskog je značaja da policijski službenici zlostavljanje shvataju kao neprofesionalan način vršenja svojih dužnosti, kao i da je to krivično delo. To podrazumijeva stroge izborne kriterijume u vrijeme zapošljavanja i pružanje adekvatne stručne obuke, na početku i u toku radnog odnosa. Takva obuka treba da nastoje da obuhvati i razvije dvije stvari: prvo, da su svi oblici zlostavljanja sramni za ljudsko dostojanstvo kako za žrtve tako i za počinioce i da, kao takvo, nije u skladu sa vrijednostima obuhvaćenim Ustavom i zakonima, kao ni međunarodnim instrumentima ratifikovanim i obavezujućim za Bosnu i Hercegovinu; drugo, da je pribjegavanje zlostavljanju fundamentalno manjkav način dobijanja pouzdanih dokaza za borbu protiv kriminala. Sa bezbjednosnog stanovišta, naprednije metode ispitivanja i istražne tehnike će dovesti do boljih rezultata.

CPT poziva organe vlasti da zauzmu višestruki pristup, koji se sastoji od: procesa zapošljavanja putem konkursa na osnovu strogih kriterijuma za izbor; edukativnog kursa za sve novo-zaposlene i redovno organizovanja posebnih seminara za razvijanje sposobnosti, koji će služiti policijskim službenicima kako da ažuriraju svoje vještine i znanja tako i da im razviju nove sposobnosti.

19. Borba protiv nekažnjivosti mora početi kod kuće, tj. u samom organu vlasti, odnosno dotičnoj agenciji. Solidarnost prečesto dovodi do spremnosti da se svi drže zajedno i pomažu jedni drugima kada se iznesu navodi o zlostavljanju, da prikriju nelegalne radnje kolega. Pozitivno djelovanje je potrebno, kroz obuku i primjere, kako bi se promovisala kultura u kojoj će se smatra da je neprofesionalno - i nesigurno sa stajališta karijere - raditi i družiti s kolegama koji posežu za zlostavljanjem i u kojoj je pripadanje timu koji se ne bavi takvim radnjama ispravna stvar i profesionalno zadovoljstvo. Mora da bude stvorena takva atmosfera da prijavljivanje zlostavljanja koje vrše kolege bude ispravna stvar; mora biti jasno da krivica za zlostavljanje ide dalje od stvarnih počinioca i odnosi se na svakoga ko zna, ili bi trebalo da zna, da se zlostavljanje dešava a ne spriječi ga ili ne prijavi. Ovo podrazumjeva postojanje jasnog sistema u kome se zna ko je kome odgovoran za svoj rad, kao i usvajanje zaštitnih mjera za tzv. zviždače (tj. okvir za pravnu zaštitu pojedinaca koji objelodane informacije o zlostavljanju i drugim oblicima lošeg ponašanja). **U ovom kontekstu, CPT preporučuje usvajanje zakona o zaštiti zviždača.**

3. Istrage navoda o zlostavljanju

20. Mnoge osobe sa kojima je delegacija razgovarala su izjavile da su se žalili tužiocu ili sudiji pred kojeg su izvedene da su ih zlostavljali službenici policije, ali su ostali bez odgovora. Čak i kada pritvorena osoba ima vidljive povrede ili dā izjavu tvrdeći da je zlostavljana, obično nema eksplicitnog daljeg rada tužioca ili sudije po tom pitanju, osim što, s vremena na vrijeme, daju nalog za ljekarski pregled. Štaviše, kada se takav pregled vrši, pritvoreno lice često ide na pregled u pratnji policijskih službenika za koje tvrdi da su ga zlostavljali i ljekarski pregled se obavlja u prisustvu tih policajaca. Pored toga, pregled se u većini slučajeva obavlja u službi hitne pomoći lokalne bolnice gdje medicinsko osoblje nije osposobljeno da detaljno opiše modrice i druge vanjske poovrede. Kad se delegacija sastala sa zamjenicom glavnog tužioca, ona je priznala da je izuzetno teško obezbijediti pravovremeni forenzički ljekarski pregled zbog nedostatka ljekara sudske medicine u Republici Srpskoj i pretjerano visokih troškova.

CPT ponavlja svoju preporuku da policajci za pratnju pritvorenog lica ljekaru ne budu isti oni protiv kojih su usmjerene tvrdnje o zlostavljanju. U takvim slučajevima, obaveza pratnje pritvorenih lica do ambulante bi trebalo da bude povjerena sudskim policajcima. Dalje, povjerljivost ljekarskih pregleda treba poštovati i rezultate pregleda dati pritvorenom licu na uvid i, na zahtjev, njegovom advokatu (pogledati takođe tačku 27).

Naravno, takođe je neophodno da Zavod za sudsku medicinu Republike Srpske bude u mogućnosti pružiti svu potrebnu podršku krivično-pravnom sistemu, uključujući i u odnosu na istragu slučajeva mogućih zlostavljanja u policiji. U kratkom roku treba preduzeti korake kako bi se obezbijedila obuka za ljekare u službama hitne pomoći kako bi mogli opisati povrede na stručan način.

21. CPT želi da ponovi da se kredibilitet zabrane mučenja i drugih oblika zlostavljanja podriva svaki put kada službenici koji su odgovorni za takva krivična djela ne snose odgovornost za svoje postupke. Ako se na pojavu informacija koje ukazuju na zlostavljanje ne reaguje na brz i efikasan način, oni koji namjeravaju zlostavljati osobe lišene slobode brzo će povjerovati - i to s vrlo dobrim razlogom - da to mogu činiti nekažnjeno.

Zbog toga se podrazumjeva samo po sebi da tužioci i sudije treba da preduzimaju odgovarajuće radnje kada postoje indicije da je došlo do zlostavljanja u policiji. U tom smislu, kad god osumnjičeni za krivična djela koji su izvedeni pred tužioca ili sudiju, tvrde da su ih zlostavljali policijski službenici, tužilac, odnosno sudija treba da bilježi navode u pisanoj formi, naredi hitan forenzički ljekarski pregled (uključujući, ako je potrebno, pregled vještaka iz oblasti sudske psihijatrije) i da preduzme neophodne korake da se uvjeri da su tvrdnje propisno istražene. Takav pristup treba da bude primijenjen bez obzira da li lice ima ili nema vidljive vanjske povrede. Dalje, čak i u odsustvu izričitih tvrdnji o zlostavljanju, tužilac, odnosno sudija treba da zauzmu proaktivan pristup; na primjer kad god postoje drugi razlozi da se vjeruje da je lice izvedeno pred njega moglo da bude žrtva zlostavljanja treba naredi forenzički ljekarski pregled.

CPT preporučuje da glavni tužilac i predsjednik Vrhovnog suda Republike Srpske stalno podsjećaju tužioce i sudije da treba da postupaju u skladu sa gore-navedenim principima.

22. U slučaju istrage mogućeg zlostavljanja u policiji koju pokreće tužilac, postavlja se pitanje ko će biti odgovoran za operativno izvršenje te istrage. Da bi istragu mogućeg zlostavljanja bila djelotvorna,¹¹ bitno je da su osobe odgovorne za njeno izvršenje nezavisne od onih koji su umiješani u događaj. U idealnom slučaju, oni kojima je povjereno operativno vođenje takve istrage trebaju biti potpuno odvojeni od tog organa.

U tom kontekstu, možemo navesti slučaj osobe uhapšene 25. marta 2011. godine koja se spominje u izvještaju o posjeti 2011. godine, a odnosi sa na Policijsku stanicu Istočno Sarajevo. U ovom konkretnom slučaju Okružno tužilaštvo Istočno Sarajevo nije bilo zadovoljno s istragom koju je proveo tamošnji Centar javne bezbjednosti, te se zato direktno obratio Jedinici unutrašnje kontrole Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske¹² da istraži slučaj. Međutim, delegacija je obaviještena da je takav angažman Jedinice unutrašnje kontrole Ministarstva na inicijativu tužioca je vrlo rijetka.

CPT preporučuje da, za sada, tužilac kome je potrebna operativna podrška za istrage slučajeva mogućeg zlostavljanja u policiji traži podršku Jedinice unutrašnje kontrole. Naravno, bilo bi daleko bolje za tužioce da imaju na raspolaganju svoje operativne istražitelje.

Nadalje, **Komitet bi želio da bude obaviješten o ishodu spomenutog slučaja.**¹³

¹¹ Za potpuni opis kriterijuma za "djelotvornu istragu", pogledati 14. opšti izvještaj CPT-a (CPT/Inf (2004) 28, tačke 25 do 42).

¹² Jedinica je dio Odjeljenja za profesionalne standarde pod direktnom komandom direktora policije i može ispitivati svaki slučaj u kome se radi o nepoštivanju policijske dužnosti. Jedinica se sastoji od 15 iskusnih kriminalističkih inspektora, šest u Banjoj Luci, a ostatak se nalazi u pet centara javne bezbjednosti širom entiteta koji odgovaraju za svoj rad direktno rukovodiocu Jedinice za unutrašnju kontrolu.

¹³ U vrijeme posjete se čekala odluka tužioca u svjetlu rezultata istrage koju je vršila Jedinica za unutrašnju kontrolu.

4. Zaštitne mjere protiv zlostavljanja

23. CPT je i dalje zabrinut zbog neadekvatne primjene u praksi formalnih odredaba o garanciji protiv zlostavljanja (pravo na pristup advokatu i pravo na pristup ljekaru i pravo pomenutih lica da obavijeste o svojoj situaciji bliskog rođaka ili neko treće lice) od samog početka lišenja slobode. Te mjere zaštite treba primijenjivati ne samo na osobe pritvorene u policiji u vezi s krivičnim ili upravnim djelima, nego i na one koji su dužni biti u policiji iz drugih razloga (npr. kao svjedoci ili radi identifikacije). Nadalje, osobe lišene slobode i dalje nisu odmah obaviještavane o svojim pravima.

24. Mnoge osobe sa kojima je delegacija razgovarala je policija uhapsila u njihovim kućama ili na ulici, a potom su odvedeni kući da bi se izvršio pretres. Dakle, njihove porodice su bile svjesne da su oni u pritvoru ubrzo nakon što je došlo do lišavanja slobode. Međutim, nekoliko osoba koje su bile uhapšene van kuće i odvedene direktno u policijsku stanicu tvrde da nisu dobile priliku da obavijeste svog srodnika ili treće lice po vlastitom izboru o svom pritvoru.

CPT poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da sve osobe lišene slobode od strane policije, iz bilo kojeg razloga, ostvare pravo da obavijeste bliskog srodnika ili treće lice po svom izboru o svojoj situaciji, kao što je predviđeno zakonom.¹⁴ To pravo treba primijenjivati od samog početka lišavanja slobode (odnosno, od trenutka kada je osoba u pitanju obavezna da ostane u policiji). Ostvarivanje ovog prava može biti podložno određenim izuzecima namijenjenim zaštititi legitimnih interesa policijske istrage, pod uslovom da ti izuzeci budu jasno ograničeni zakonom i budu predmet odgovarajućih zaštitnih mjera (npr. svako kašnjenja u obavještanju o pritvoru mora biti evidentirano u pisanom obliku sa konkretnim razlozima i zahtijeva odobrenje tužioca ili sudije) i strogo vremenski ograničeni.

Nadalje, kad god obavještanje vrši policajca, pritvorenoj osobi treba dati povratnu informaciju o tome da li je bilo moguće obavijestiti bliske srodnike ili druge osobe o činjenici njenog pritvora.

25. Što se tiče prava na pristup advokatu,¹⁵ situacija je i dalje nezadovoljavajuća. Pristup advokatu od samog početka lišenja slobode nije bio odobren u velikoj većini slučajeva. Umjesto toga, do takvog pristupa je samo dolazilo kada je osoba dovođena pred tužioca da bi dala izjavu ili na ročištu pred sudijom. Štaviše, obično nije moguće da se osoba konsultuje s svojim advokatom nasamo prije pojavljivanje pred tužiocem ili sudijom.

Komitet podsjeća da je tokom perioda nakon lišavanja slobode, rizik od zastrašivanja i zlostavljanja najveći. Shodno tome, mogućnost da lica odvedena u pritvor imaju pristup advokatu tokom tog perioda je osnovna zaštita od zlostavljanja. Zanimljivo je napomenuti u ovom kontekstu da su osobe sa kojima je obavljen razgovor, a koje su otišle u policijsku stanicu sa advokatom nakon poziva policije ili koje su bile u mogućnosti da se obrate advokatu da ih posjeti ubrzo nakon što su bili pritvoreni u policijskoj stanici, izjavile da nisu bile fizički zlostavljane.

Pravo na pristup advokatu mora da obuhvati pravo bilo kojeg lica koje je lišeno slobode da razgovara sa svojim advokatom nasamo nakon prijema u policijsku stanicu. To lice, u principu, treba imati pravo na prisutnost advokata tokom bilo kog ispitivanja, bilo prije ili poslije podizanja optužnice.¹⁶

¹⁴ Pogledati član 5 državnog i entitetskih Zakona o krivičnom postupku.

¹⁵ Kao što je propisano članom 5 državnog i entitetskih Zakona o krivičnom postupku.

¹⁶ Naravno, činjenica da je pritvoreno lice izjavilo da želi da ima pristup advokatu ne treba da spreči policiju da

CPT poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da pravo pristupa advokatu, kao što je definisano ranije, bude izričito dato zakonom i efikasno realizovano u praksi za sve osobe koje su pravosudni organi lišili slobode od samog početka njihovog lišavanja slobode. Štaviše, sve policijske službenike treba podsjetiti da pritvorene osobe mogu ostvariti svoja osnovna prava u bilo kojoj fazi njihovog pritvora (čak i ako su u početku izabrali da ne koriste ta prava u vrijeme hapšenja i pritvaranja).

26. Delegacija CPT-a je ponovo primila mnoge pritužbe na kvalitet savjeta koje daju branioci po službenoj dužnosti. Posebno je zabrinjavajuće da je u nekim slučajevima, usprkos navodnoj prisutnosti vidljivih ozljeda na licu pritvorene osobe, jedini "savjet" koji je navodno dao branilac po službenoj dužnosti bio taj da "ne postoji ništa što bi se moglo učiniti u vezi toga". **CPT preporučuje da sve branioce po službenoj dužnosti treba podsjetiti, kroz odgovarajuće kanale, o važnosti njihove uloge u sprečavanju i, ako je potrebno, prijavljivanju zlostavljanja u policiji.**

27. Mnoge osobe sa kojima je delegacija razgovarala su izjavile da im nije bilo dozvoljeno da imaju pristup ljekaru dok su držani u policijskoj stanici. Pristup ljekaru (tj. korištenje službe za hitnu pomoć) je generalno obezbijeđeno samo kada to naredi tužilac ili sudija ili kada zatvorska ustanova odbije da prihvati određenu osobu dovedenu iz policije, jer su na njoj vidljive povrede.

Štaviše, gotovo sve osobe kojima je pružena medicinsku pomoć tvrde da su policijski službenici bili prisutni tokom ljekarskih pregleda.

Još od svoje prve posjete Bosni i Hercegovini 2003. godine, CPT preporučuje da određene zakonske odredbe budu usvojene u pogledu prava osoba koje policija drži u pritvoru na pristup ljekaru od samog početka njihovog lišavanja slobode. Pritvorene osobe trebaju uživati izričito pravo na pristup ljekaru, koje se razlikuje od dužnosti policije da osiguraju da pritvorene osobe dobiju potrebnu pomoć. I to pravo na pristup bi trebao uključivati pravo, ako pritvorena osoba to želi, da je pregleda ljekar po njenom izboru (pored pregleda kojeg izvrši ljekar kojeg je pozvala policija).

CPT poziva organe vlasti da usvoje specifične zakonske odredbe na ovu temu, koje će propisati između ostalog da:

- **ljekar mora biti pozvan ili lice odvedeno u zdravstvenu ustanovu bez odlaganja, ukoliko pritvoreno lice zahtjeva ljekarski pregled;¹⁷**
- **lice koje je odvedeno u policijski pritvor ima pravo da ga pregleda, ako ono to želi, ljekar po sopstvenom izboru, pored bilo kakvog medicinskog pregleda izvršenog od strane ljekara koga su pozvale policijske vlasti (podrazumijeva se da pregled ljekara po sopstvenom izboru pritvorena osoba može izvršiti o svom trošku);**

ga ispituju o hitnim pitanjima prije nego što stigne advokat. Aranžman takođe može biti napravljen da se može zamijeti advokat koji ometa pravilno obavljanje ispitivanja, gdje se podrazumijeva da takva mogućnost treba da bude strogo ograničena i da podliježe odgovarajućim zaštitama.

¹⁷ Dalje, čak i u odsustvu takvog zahtjeva, navedene mjere se moraju preduzeti ako je licu u policijskom pritvoru potrebna medicinska pomoć.

- svi ljekarski pregledi lica u policijskom pritvoru, bilo da se obavljaju u prostorijama policije ili u zdravstvenim ustanovama, treba da se odvijaju bez slušanja i, osim ako ljekar izričito ne zahtjeva drugačije u datom slučaju - van vidokruga policajaca;
- rezultati svakog pregleda, kao i sve relevantne izjave lica u pritvoru i zaključke ljekara, treba da evidentira u pisanoj formi ljekar i da ih učini dostupnim pritvorenom licu i na zahtjev njegovog advokata.

28. Još jednom, većina lica sa kojima se sastala delegacija su izjavila da nisu bila informisana verbalno o svojim pravima po hapšenju, niti u policijskoj stanici.

CPT poziva organe vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da sve osobe koje se stavljaju u policijski pritvor, iz bilo kojeg razloga, budu u potpunosti informisane na jeziku koji razumiju o svojim osnovnim pravima od samog početka njihovog lišenja slobode (odnosno, od trenutka kada moraju da ostanu u policiji). To bi trebao biti osigurano pružanjem jasne verbalne informacije na samom početku, koja treba da bude dopunjena čim se ukaže prilika (odnosno, odmah po dolasku u prostorije policije) informacijom u pisanom obliku kojom se prava definišu na direktan način.

Osim toga, informacije o pravima trebaju pravilno biti objašnjena pritvorenicima kako bi se osiguralo da razumiju svoja prava i efikasno ih ostvare.

29. Što se tiče standardizovane evidencije pritvorenih lica (registar, odnosno knjiga osoba lišenih slobode) koja se nalazi u svim policijskim stanicama,¹⁸ podaci koje je prikupila delegacija pokazuju da nije došlo do napretka u Republici Srpskoj u tome da vođenje evidencija o pritvoru u policijskim stanicama bude tačno i cjelovito. Nadalje, policijske stanice ne sadrže jedinstvenu evidenciju za evidentiranje osoba lišenih slobode u svojim prostorijama. Na primjer, u Policijskoj stanici Bijeljina, dužurni policajac je odgovoran za evidenciju koja se odnosi na osobe koje se drže u pritvorskim ćelijama, a kriminalistička policija vodi vlastitu evidenciju osoba u njihovom pritvoru. Nadalje, uvidom u registar kriminalističke policije pokazalo se da se osobe lišene slobode evidentiraju tek kada daju izjavu, što bi moglo biti nekoliko sati nakon što je stvarno došlo do lišavanja slobode. Osim toga, delegacija je konstatovala da je praksa u nekoliko policijskih stanica, da, ako je osoba bila prvo bila pritvorena u drugoj policijskoj stanici, stanica u koju je prebačena nema nikakvu evidenciju o njenoj prisutnosti.

CPT poziva organe vlasti da preduzmu neophodne korake kako bi se osiguralo da knjige o pritvoru budu tačno popunjene i da se jedna knjiga vodi za svaki pritvorski objekat gdje se nalaze lica lišena slobode.

¹⁸ Standardizovana evidencija pritvorenih lica sadrži, između ostalog, dijelove koji se odnose na vrijeme hapšenja i puštanje osoba iz pritvora, njihova prava (pravo na pristup advokatu i pravo pomenutih lica da obavijeste o svojoj situaciji bliskog rođaka ili neko treće lice) i pravo na pristup ljekaru. Sve pritvorene osobe trebaju potpisati relevantne dijelove knjige osoba lišenih slobode, navodeći da li ili ne žele koristiti ova prava.

Nadalje, **Komitete preporučuje da koraci budu preduzeti kako bi se osiguralo da kada osobu koju je agencije za primjenu zakona lišila slobode, bez obzira na razlog (čak i za kratko vrijeme pritvora), ova činjenica službeno bude evidentirana bez odlaganja.**

30. U toku posjete je delegacija konstatovala da se uvodi elektronska evidencija osoba lišenih slobode u policijskim stanicama koje je posjetila. Izgleda da sistem još nije u potpunosti operativan, a nije ni jasno kako će elektronska evidencija osoba lišenih slobode funkcionisati u praksi kako bi se osiguralo da se sve mjere zaštite koje se odnose na pritvor ispravno primjenjuju i evidentiraju.

CPT bi želio da dobije detaljne informacije o funkcionisanju novog sistema elektronske evidencije osoba lišenih slobode.

31. Držanje u pritvorskim ćelijama u tužilaštvima i sudovima (na primjer, u Specijalnom tužilaštvu za organizovani kriminal Banja Luka, Tužilaštvu Doboj, Okružnom sudu Banja Luka) bi takođe trebalo biti pravilno evidentirano u knjigu osoba lišenih slobode, što nije bio slučaj u vrijeme posjete. **CPT preporučuje da takvo evidentiranje bude uvedeno.**

5. Materijalni uslovi

32. U izvještaju o posjeti u aprilu 2011. godine,¹⁹ CPT je podsjetio da policijski pritvor treba da ispunjava određene osnovne materijalne uslove, čak i ako je period pritvora relativno kratak (tj. po pravilu manji od 24 sata). Nažalost, pritvorske prostorije u policijskim stanicama koje su posjećene često ne ispunjavaju ovaj minimalni standard; štaviše, u mnogim policijskim stanicama se kancelarije i dalje koriste kao improvizovani pritvor. Nadalje, osim Policijske stanice Istočno Sarajevo, ni jedna od policijskih stanica koje su posjećene nema budžet iz kojeg pritvorenim obezbjeđuju hranu i mnogo ih se žalilo da im nije dato ništa da jedu dok su bili u policijskom pritvoru.

33. U *Policijskoj stanici Bijeljina*, tri ćelije (svaka površine 8.5m²), koje se nalaze u podrumu zgrade, nemaju pristup prirodnom svjetlu i bile su smrdljive i bez ventilacije; pored toga, vještačka rasvjeta u ćeliji, koja je bila zauzeta u vrijeme posjete, nije funkcionisala. U *Policijskoj stanici Doboj*, nova jednokrevetna ćelija je nedavno stavljena u funkciju, dovoljne je veličine (10m²), sa odgovarajućom opremom (madrac na povišenom postolju, čučavac i umivaonik) i ima pozivno zvono; međutim, vještačka rasvjeta je slaba. Dvije ćelije u *Policijskoj stanici Gradiška* su bile prljave, kao što su bile i deke i madraci; štaviše, pristup prirodnom svjetlu je vrlo loš (zbog metalne rešetke koja pokriva prozor), a vještačka rasvjeta je neadekvatna. Nadalje, nema grijanja u ćelijama, a kao rezultat toga, u zimskim mjesecima, pritvorenici često moraju prenoćiti u kancelariji svezani za stolicu. U *Policijskoj stanici Prnjavor*, glavna ćelija (7m²) je bila prljava, smrdljiva i imala je lošu ventilaciju, vještačka rasvjeta nije bila u funkciji, pristup prirodnom svjetlu je neadekvatan i madraci i deke su u izuzetno nehygienjskom stanju. Druga ćelija (7.5 m²), koja se nalazi u susjednoj zgradi, je u još lošijem stanju i nema grijanja; ona se ne smije koristiti dok ne bude renovirana.

¹⁹ Pogledati CPT/Inf (2012) 15, tačka 22.

CPT ima zadovoljstvo da konstatuje da su *Policijskoj stanici Istočno Sarajevo* dvije ćelije prikladno opremljene sa predmetima za odmor i pokrivačima od posjete 2011. godine. Međutim, manja ćelija (4.5m²) se i dalje koristiti za noćenja, što je potvrđeno uvidom u knjigu osoba lišenih slobode; jednom prilikom je nedavno jedna osoba držana u ovoj ćeliji gotovo 48 sati (24 sati policijskog pritvora i 24 sata pritvora po naređenju nadležnog tužioca).

CPT preporučuje da navedeni nedostaci u policijskim stanicama koje je posjetio budu otklonjeni. Uopštenije, Komitet ponavlja svoju preporuku da vlasti treba da preduzmu potrebne korake kako bi se osiguralo da sve prostorije za pritvor u policiji budu čiste i imaju odgovarajuće osvjetljenje (tj. dovoljno za čitanje, a isključeno u vrijeme spavanja) i ventilaciju; po mogućnosti, takve prostorije trebaju imati prirodno svjetlo. Kada je potrebno, pritvorske ćelije u policiji trebaju biti adekvatno zagrijane. Nadalje, sve pritvorske ćelije koje se koriste za boravak noću trebaju biti opremljene predmetima za odmor prikladan za takav boravak (npr. krevet ili madrac) i pokrivačima. Osim toga, treba preduzeti mjere kako bi se osiguralo da sve osobe pritvorene u policijskim stanicama dobiju hranu i vodu u odgovarajuće vrijeme.

CPT takođe preporučuje da ne bude ćelija manjih od 5 m² koje će se koristiti za boravak noću. Naime, Komitet smatra da bi bilo poželjno da ćelije za smještaj jednog pritvorenika u toku noći imaju 7 m².²⁰

34. U svom odgovoru na izvještaj o posjeti u aprilu 2011. godine,²¹ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je uvjeralo CPT da *Policijska stanica Banja Luka Centar* zaista ima pritvorsku ćeliju koja će biti opremljena 2012. godine. Međutim, u vrijeme posjete 2012. godine takva pritvorska ćelija nije postojala. Osobe koje policija liši slobode i dalje se drže do 24 sata u kancelarijama kriminalističkih inspektora ili u sali za sastanke na četvrtom spratu, često liscama vezane za različite predmete (stolice, stolove, sef, radijatore). Takvo stanje nije prihvatljivo. Na kraju posjete je ministar unutrašnjih poslova obavijestio delegaciju da će se naći rješenje u narednih nekoliko mjeseci i urediti odgovarajući prostor za pritvor. CPT je aktom od 11. februara 2013. godine obaviješten da će tri prostorije biti stavljene u funkciju u martu 2013. godine, a da će se u međuvremenu koristiti pritvor u tužilaštvima u Banjoj Luci.

CPT preporučuje još jednom da se preduzmu neophodni koraci kako bi se osiguralo da se kancelarije ne koriste kao improvizovani pritvor i da pritvorenici ne budu vezani liscama za radijatore ili namještaj. Pritvorene osobe trebaju biti smještene u prostorijama / ćelijama koje su namijenjene za tu svrhu i pružaju odgovarajuće sigurnosne uslove. CPT se nada da će dobiti detaljne informacije o prostorijama koje se koriste za pritvor osoba u Policijskoj stanici Banja Luka Centar.

35. Što se tiče pritvora u raznim tužilaštvima i sudovima koji su posjećeni,²² oni obezbjeđuju zadovoljavajući standard za smještaj pritvorenih osoba za kratko vrijeme pritvora za koji se koriste (tj. do 24 sata).

²⁰ Pogledati takođe tačku 43. CPT-ovog 2. Opšteg izvještaja (CPT/Inf (92) 3).

²¹ Za odgovor, pogledati CPT/Inf (2012) 16, str. 35.

²² Pet ćelija u Specijalnom tužilaštvu za organizovani kriminal Banja Luka, jedna ćelija u Okružnom tužilaštvu Banja Luka, dvije ćelije u Vrhovnom sudu Banja Luka i jednokrevetne ćelije u Okružnom sudu Banja Luka i Okružnom sudu i Okružnom tužilaštvu Doboju.

B. Zatvori

1. Preliminarne primjedbe

36. Delegacija je obavila ciljane posjete pritvorskim dijelovima zatvora u Banjoj Luci, Doboju i Istočnom Sarajevu. Takođe je posjetila po prvi put Zatvor u Bijeljini, gdje je pregledala situaciju pritvorenika i osuđenih zatvorenika.

CPT je posjetio zatvore u Banjoj Luci, Doboju i Istočnom Sarajevu 2011. godine tako da je opis svakog od njih dat u izvještaju o toj posjeti.²³ Najistaknutija promjena u pritvorskim dijelovima ovih zatvora u odnosu na situaciju iz 2011. godine je bila smanjenje popunjenosti kapaciteta. U vrijeme posjete 2012. godine, pritvorski dio Zatvora u Banjoj Luci je imao 46 zatvorenika (uključujući i dvije žene), a zvanični kapacitet je 80 mjesta; u dobojskom zatvoru je bilo 19 zatvorenika u pritvoru, a kapacitet je 68, a u Zatvoru Istočno Sarajevo je bilo 22 pritvorenika u odnosu na kapacitet od 30 pritvorenika.

Zatvor u Bijeljini, koji se nalazi u sjevernom dijelu grada, sastoji se od dva smještajna bloka (jedan za pritvor i jedan za osuđene zatvorenike) unutar zatvorskog zida. Takođe ima dvije polu-otvorene jedinice koje delegacija nije posjetila. Zvanični kapacitet zatvora je 77 mjesta za osuđene zatvorenike (58 u zatvorenom dijelu i 19 u poluotvorenim jedinicama) i 50 za pritvorenike. U vrijeme posjete, zatvoreni odjel za osuđene zatvorenike je imao 52 zatvorenika i u pritvoru je bilo 24 pritvorenika (uključujući i jednog ženskog zatvorenika). U zatvoru se nalaze osuđeni zatvorenici s kaznom u trajanju do tri godine ili zatvorenici prebačeni iz drugih zatvora koji imaju manje od tri godine do odsluženja izrečene kazne.

Delegaciju CPT-a je uprava Zatvora u Bijeljini obavijestila da je izgradnja novog zatvorskog kompleksa započela na Golom Brdu i očekuje se da će potrajati tri do četiri godine. Očekuje se da će novi objekt imati zvanični kapacitet od 270 osoba, 200 mjesta za osuđene zatvorenike i 70 za pritvorenike. **CPT bi želio dobiti informacije o novom zatvoru, uključujući rok za njegov završetak.**

2. Zlostavljanje

37. Velika većina zatvorenika sa kojom je razgovarala delegacije CPT-a tokom posjete 2012. godine se nije žalila na zlostavljanje koje je vršilo zatvorsko osoblje. Naprotiv, većina zatvorenika je izjavila da se osjeća sigurno i da se zatvorski službenici korektno ponašaju prema njima.

Međutim, u Zatvoru u Bijeljini se nekoliko pritvorenika i osuđenika žalilo delegaciji na namjerno fizičko zlostavljanje koje vrše neki članovi zatvorskog osoblja. Navodno zlostavljanje se uglavnom sastoji od šamara i udaraca po različitim dijelovima tijela, a navodno se primjenjuje protiv neposlušnih zatvorenika ili određenih zatvorenika nakon prijema u zatvor. To se navodno događa na raznim mjestima: samici, kancelarijama zatvorskog osoblja, na ulazima u pritvorski i zatvorski dio ili kabini koja se koristi za pretres zatvorenika. Neke pritužbe smo takođe mogli čuti protiv osoblja zbog verbalnog zlostavljanja zatvorenika.

²³ Pogledati CPT/Inf (2012) 15, tačka 26.

CPT preporučuje da organi Republike Srpske pošalju jasnu poruku svim čuvarima u Zatvoru u Bijeljini da zlostavljanje zatvorenika, uključujući i verbalno, nije prihvatljivo. Dalje, trebalo bi preduzeti sve potrebne korake da se osigura da zlostavljanje bude predmet oštrih kazni. Dalje, trebalo bi preduzeti sve potrebne korake da se osigura da svaka naznaka zlostavljanja bude ispitana i da svaki takav čin za koji je utvrđeno da se desio bude predmet primjerenih kazni.

38. CPT je u više navrata izjavio da pritvor može igrati važnu ulogu u borbi protiv zlostavljanja prije dolaska zatvorenika u zatvor. Konkretno, sve indicije o zlostavljanju moraju se prijaviti nadležnim tijelima.

Delegacija se u Zatvoru u Bijeljini odvojeno sastala sa nekoliko pritvorenika koji su tvrdili da su ih zlostavljali u policiji²⁴ i koji su tvrdili da su nakon prijema u zatvor u oktobru i novembru 2012. godine držani odvojeno od drugih zatvorenika u ćeliji u istražnom dijelu (ćelija br. 6) u intervalima od nekoliko dana. Ova ćelija je opremljena samo madracem koji se nalazi na podu, a navodno je namijenjena za zatvaranje uznemirenih zatvorenika ili pritvorenika koji su u opasnosti od samo-povređivanja. Svako zatvaranje u ovu prostoriju se, navodno, evidentira u posebnu knjigu; međutim, za 2012. godinu je bilo samo pet evidentiranih slučajeva, od kojih je posljednji bio u septembru. Delegacija je stekla utisak da ćelija br. 6 takođe služi za skrivanje povređenih osoba od drugih zatvorenika. Nadalje, tokom boravka u ovoj ćeliji, novo-pristigli pritvorenici nisu vidjeli ni ljekara ni medicinskog tehničara. Takva praksa je neprihvatljiva.

CPT preporučuje da se preduzmu potrebni koraci kako bi se osiguralo da osobe koje dolaze u zatvor s vidljivim povredama ili se žale na zlostavljanje od strane policijskih službenika odmah pregleda član zdravstvene službe, te da su sve povrede pravilno evidentirane i, gdje je prikladno, da se skrene pažnja nadležnog tužioca (vidi takođe tačke 48 i 49). Nadalje, on želi da dobije informaciju o postupcima koji regulišu zatvaranje u ćeliju br. 6. pritvorskog dijela i potvrdu da je svako zatvaranje pravilno evidentirano.

3. Uslovi pritvora

39. Materijalni uslovi u pritvorskom dijelu zatvora u Banja Luci, Doboju i Istočnom Sarajevu su opisani u izvještaju o posjeti u aprilu 2011. godine²⁵ i u suštini su ostali isti u vrijeme posjete 2012. godine. Oni se mogu okvalifikovati kao adekvatni i trebalo bi posebno konstatovati da je zakonska obveza od 4m² stambenog prostora po zatvoreniku ispoštovana u svakom od pritvora.

40. Nasuprot tome, materijalni uslovi u *Zatvoru u Bijeljini* su daleko od zadovoljavajućih. Velika većina pritvorenika i zatvorenika se drže u ćelijama za više osoba čija veličina je od 13 do 16 m². Površina po zatvoreniku je neadekvatna; na primjer, u jednoj ćeliji površine od nekih 13 m² su bila četiri zatvorenika u vrijeme posjete, u stvari, imaju tri kreveta na sprat, a u ćeliji od 16 m² je bilo smješteno do sedam zatvorenika. Štaviše, mnoge od ćelija koje je delegacija vidjela nisu bile adekvatno opremljene, a kreveti i mali metalni ormarići su ponekad bili jedini komadi namještaja. Nadalje, nijedna od ćelija ne posjeduje pozivno zvono.

²⁴ Tvrdnje da su imali vidljive povrede su bile potvrđene izjavama svjedoka i nekim medicinskim nalazima.

²⁵ Pogledati dokument CPT/Inf (2012) 15, tačke 49-52.

S izuzetkom ćelije u koju je smještena jedina pritvorenica koja se nalazila u tom zatvoru u vrijeme posjete, ćelije nemaju toaleta ni umivaonika. Zajednički sanitarni čvorovi se nalaze u hodnicima; međutim, nekoliko pritužbi su čulo da zatvorenici povremeno moraju koristiti kante u ćelijama da zadovolje nužne potrebe.

Ćelije u pritvorskom i zatvorskom dijelu zatvora imaju dobar pristup prirodnom svjetlu, vještačka rasvjeta je dovoljna i ćelije se adekvatno prozračuju. Međutim, date su neke pritužbe na grijanje u ćelijama.

CPT preporučuje da vlasti Republike Srpske preduzmu potrebne korake kako bi se osiguralo da u Zatvoru u Bijeljini:

- **se nivo popunjenosti ćelija u pritvorskom i zatvorskom dijelu znatno smanji, tako da se zakonom propisani uslov od 4 m² stambenog prostora po zatvoreniku ispoštuje;**
- **sve ćelije budu prikladno namještene, tj. osim kreveta i zaključanih ormarića za lične stvari, i stolom i stolicama, i da imaju pozivna zvona;**
- **svi zatvorenici imaju stalan pristup odgovarajućim sanitarnim čvorovima, uključujući i noću;**
- **se sve ćelije adekvatno zagrijavaju, uključujući i noću.**

Nadalje, **Komitet preporučuje da službeni kapacitet Zatvora u Bijeljini bude revidiran tako što će se uzeti u obzir zakonom propisani uslov od 4 m² stambenog prostora po zatvoreniku.**

41. Što se tiče režima za pritvorenike, on je u svim zavodima koji su posjećeni veoma siromašan. Pritvorenici nisu ponuđeni ni organizovane aktivnosti ni rad, uprkos činjenici da u pritvoru mogu provesti i do tri godine.²⁶

Što se konkretno tiče zatvora u *Banjoj Luci, Doboju i Istočnom Sarajevu*, činjenice utvrđene tokom posjete decembra 2012. godine pokazuju da nema poboljšanja u odnosu na posjetu u aprilu 2011. godine. Osim dva sata vježbe na otvorenom svaki dan u skladu sa zakonom (i jednog dodatnog sata pristupa dvorani za pritvorenike u Zatvoru Istočno Sarajevo), ostatak dana pritvorenici ostaju zaključani u svojim ćelijama, s malo čime da ih zabavi. U nekim zatvorima koji su posjećeni, boravak na otvorenom se odvija samo zajedno sa drugim licima koja dijele istu ćeliju (u Zatvoru u Banjoj Luci, komunikacija između zatvorenika u različitim ćelijama se smatra disciplinskim prekršajem). Štaviše, u Zatvoru u Banjoj Luci, zatvorenici nisu dozvoljeni da zadrže olovku ili penkalo u svojim ćelijama (za pisma, bilješke o svom slučaju, ukrštene riječi itd.); kao što je navedeno u izvještaju o posjeti 2011. godine, ne postoji opravdan razlog za ovo ograničenje.

²⁶

Pogledati članove 192 i 194 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske.

U *Zatvoru u Bijeljini*, pritvorenici imaju vježbe na otvorenom samo jedan sat na dan i dodatnih 30 minuta svaki treći dan (samo jedina pritvorenica koja se nalazila u tom zatvoru u vrijeme posjete ima pravo na dva sata vježbe na otvorenom svaki dan, kao što je propisano zakonom). Inače, pritvorenici su zaključani u svojim ćelijama 23 sata na dan, a ne rade ništa.

U objektima koje smo posjetili dvorište za vježbe na otvorenom nema zaklona od lošeg vremena niti ičega za sjedenje u toku predaha.

CPT poziva organe vlasti Republike Srpske da preduzmu neophodne korake da radikalno poboljšaju aktivnosti van ćelija za lica u pritvoru. Cilj treba da bude da se osigura da svi zatvorenici, uključujući i one u pritvoru, provedu razuman dio vremena izvan svojih ćelija, uključeni u svrsishodne aktivnosti različite prirode: rad, po mogućnosti sa stručnom vrijednosti; obrazovanje, sport, rekreacija / druženja. Nadalje, ograničenje koje se primjenjuje ne pritvorenike u Zatvoru u Banjoj Luci u pogledu pristupa priboru za pisanje bi trebalo biti ukinuto.

Komiteta također preporučuje da treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da:

- **pritvorenici u Zatvoru u Bijeljini imaju dva sata vježbe na otvorenom svaki dan, u skladu sa domaćim zakonom;**
- **u svim zatvorima koje je posjetio, prostori za vježbe na otvorenom budu opremljeni skloništima protiv nevremena i nečim za sjedenje u toku predaha.**

42. Kao što je navedeno u izvještaju o posjeti 2011. godine, CPT uočava da je zatvorska uprava očigledno ograničena u svojim naporima da obezbijedi više vremena van ćelije, zbog zahtjeva istražnih sudija da drži zasebno sve zatvorenike koji su povezani sa istim slučajem, čak i nakon što su pomenuta lica provela nekoliko mjeseci u pritvoru. CPT mora naglasiti da pored redovnog preispitivanja neophodnosti nastavka pritvora, pravosudni organi trebaju ispitati neophodnost održavanja bilo kog drugog ograničenja koje su uveli.

CPT ponavlja svoju preporuku da treba preduzeti odgovarajuće korake da se osigura da se ograničenja na pritvoreniciima primenjuju samo kada je to strogo neophodno za održavanje reda i provođenje pravde, i to na najkraći vremenski period neophodan za tu svrhu.

43. Osuđeni zatvorenici u zatvorenom dijelu Zatvora u *Bijeljini* provode svako jutro od 08:00 do 14:00 sati u jednoj od dviju zajedničkih prostorija (pušačkoj ili nepušačkoj), od kojih je svaka opremljena stolovima, stolicama, klupama, televizorom i nekim igrama na ploči.²⁷ Sobe su suviše male za taj broj zatvorenika i delegacija se sama uvjerila u zagušljive i skućene uslove u njima. Prostor za vježbe na otvorenom, koji je dostupan svaki dan između 8:00 i 11:30 sati ujutro i poslijepodne između 2:30 i 16:30 sati,²⁸ je opremljen skloništem od kiše, košarkaškim košem, stonim tenisom i nekim tegovima za dizanje; međutim, ta je oprema bila u lošem stanju. Osuđeni zatvorenici nisu imali ponudenu nastavu ili stručno osposobljavanje i samo 13 zatvorenika²⁹ je imalo rad neke vrste (npr. u zatvorskoj kuhinji, praonici, kotlovnici ili kantini).

²⁷ U tom vremenu zatvorenici nisu smjeli ući u svoje ćelije, osim ako ne dobiju odobrenje od uprave, na primjer, iz zdravstvenih razloga.

²⁸ Do 18:30 u ljetnim mjesecima.

²⁹ Od 52 zatvorenika koji se drže u zatvorenom dijelu za osuđene zatvorenike.

Režim koji omogućuje različite aktivnosti je neophodan za dobrobit svih zatvorenika. Što se tiče konkretno osuđenih zatvorenika, postojanje takvog režima je jedini način davanja pravog smisla kazni zatvora. U tom kontekstu se treba pozvati na Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske iz 2010. godine, koji jasno propisuje da osuđenim zatvorenicima treba osigurati obrazovne, kulturne, sportske, zabavne i druge aktivnosti (odnosno, rad).

CPT preporučuje da vlasti Republike Srpske preduzmu neophodne mjere kako bi se osiguralo da svim zatvorenicima u Bijeljini budu ponuđene aktivnosti svrsishodne i različite prirode, kako je predviđeno zakonom.

4. Zdravstvena zaštita

44. U Republici Srpskoj, na nivou razvoja i kontrole zdravstvene politike, ne postoji jedinstveni skup standarda u vezi, između ostalog, obuke medicinskog osoblja, lične i ekološke higijene, sprečavanja zaraznih bolesti, uloge ljekara u vezi sa disciplinskim postupcima i razvoja politike zatvora u vezi sa drogom. Nadalje, izgleda da ima malo koordinacije između Ministarstava zdravstva i pravosuđa u odnosu na zdravstvena pitanja u zatvoru. Neki ljekari sa kojima smo se sastali su se pozvali na okvirni plan aktivnosti za poboljšanje zdravstvene zaštite u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija u Bosni i Hercegovini; međutim, nisu mogli dati nikakvih pojedinosti.

CPT preporučuje da Ministarstva zdravlja i pravde Republike Srpske zajednički poduzmu potrebne korake kako bi poboljšali zdravstvenu zaštitu u zatvorima na osnovu smjernica utvrđenih u izvještaju Savjeta Evrope o ocjeni iz 2004. godine i preporukama sadržanim u CPT-ovim izvještajima o prethodnim posjetama toj zemlji. Nadalje, CPT će biti zainteresovan da dobije informacije o tom okvirnom planu i rokovima za njegovu realizaciju.

45. U *Zatvoru u Banjoj Luci*, zdravstveni tim se još uvijek sastoji od jednog stalno zaposlenog ljekara i samo dva medicinska tehničara; za zatvorsku ustanovu s nekih 350 zatvorenika, takav zdravstveni tim je nedovoljan. Sličan zdravstveni tim je predviđen za *Zatvor u Bijeljini*, koji bi bio primjeren za ustanovu sa zvaničnim kapacitetom od 127 mjesta; međutim, u vrijeme posjeta, jedan od dva radna mjesta medicinskih tehničara je bio upražnjen još od 2011. godine.

U *Zatvoru u Doboju*, ljekar posjećuje ustanovu tri puta sedmično, a postoje i dva medicinska tehničara, koji se smjenjuju u 12-časovnim smjenama od 7:00 do 19:00 sati svaki drugi dan, uključujući i vikende. Broj zaposlenih se može smatrati kao dovoljan s obzirom na veličinu populacije zatvorenika u vrijeme posjete (101 zatvorenik); i kad smo kod toga, u pogledu kapaciteta ustanove,³⁰ bilo bi poželjno da se upražnjeno mjesto ljekara opšte prakse popuni. U *Zatvoru u Istočnom Sarajevu*, ljekar posjećuje ustanovu dva puta sedmično, a postoje i dva medicinska tehničara, koji rade od 7:00 do 15:00 sati svaki dan. S obzirom na veličinu populacije od nekih 150 zatvorenika, uključujući 20 zatvorenika, treba povećati prisustvo ljekara opšte prakse.

³⁰ Zvanični kapacitet je 190 (122 mjesta za osuđene zatvorenike i 68 mjesta za pritvorenike).

U svjetlu gore navedenog, **Komitet preporučuje da nadležni organi preduzmu neophodne korake kako bi se obezbjedilo:**

- **zapošljavanje najmanje dva kvalifikovana medicinska tehničara u Zatvoru u Banjoj Luci;**
- **popunjavanje upražnjenog radnog mjesta medicinskog tehničara u Zatvoru u Bijeljini;**
- **povećanje prisustva ljekara opšte prakse u Zatvoru u Istočno Sarajevo najmanje na pola radnog vremena.**

Bilo bi poželjno da se upražnjeno mjesto ljekara opšte prakse popuni u Zatvoru u Doboju.

Nadalje, u svakom zatvoru uvijek treba biti prisutan neko ko je nadležan za pružanje prve pomoći, po mogućnosti osoba s priznatom kvalifikacijom medicinskog tehničara; sada ne postoji zdravstveni radnik prisutan u zatvorima nakon 19:00 sati, ako ne i ranije.

46. Zahtjevi za pregled kod ljekara mogu biti izraženi usmeno ili u pisanom obliku medicinskim tehničarima ili zatvorskom osoblju. U vezi s tim, treba voditi računa kako bi se osiguralo da, ako to žele, zatvorenici mogu koristiti zdravstvene usluge na povjerljivoj osnovi, na primjer, putem poruka u zatvorenoj koverti.

47. Uslovi u ambulant u Zatvoru u Banjoj Luci su i dalje zadovaljavajućeg standarda. Međutim, u zatvorima u Bijeljini, Doboju i Istočnom Sarajevu, uslovi u ambulantama očito nisu adekvatni; u svakoj od tih ambulant se zdravstvene usluge pružaju u jednoj maloj prostoriji koja je zajednička za ljekara i medicinske tehničare, a koristi se za obavljanje pregleda i liječenje, popunjavanje medicinske dokumentacije, čuvanje lijekova i sanitetskog materijala. Nadalje, u Zatvoru u Istočnom Sarajevu, zdravstveni kartoni moraju biti ispravno poredani u kartoteci; u vrijeme posjete, određene evidencije se nisu mogle pronaći.

CPT preporučuje da se preduzmu neophodni koraci u zatvorima u Bijeljini, Doboju i Istočnom Sarajevu kako bi se obezbjedilo da ambulanta u svakom od tih zatvora bude dovoljne veličine i adekvatno opremljena, te da pruža odgovarajuće uslove za obavljanje ljekarskih pregleda i prikladne radne uslove za zdravstvene radnike.

48. CPT je važnost medicinskih pregleda novih zatvorenika po prijemu u zatvor već ranije naglašavao. Međutim, s iznimkom Zatora u Banjoj Luci, gdje se medicinski pregledi novopridošlih zatvorenika uopšteno vrše u roku od 24 do 48 sati nakon prijema, mnoge zatvorenike u posjećenim zatvorima je ljekar pregledao tek nekoliko dana nakon dolaska.³¹

³¹ Kao primjer navodimo da je u Zatvoru u Bijeljini više od polovine medicinskih pregleda izvršeno u roku od više od 72 sata nakon prijema, a u Zatvoru u Doboju je delegacija konstatovala da jedan zatvorenik još nije bio pregledan ni 11 dana nakon dolaska.

Nije potrebno posebno govoriti da se sa svakim novopridošlim zatvorenikom treba ispravno obaviti razgovor i da ga treba fizički pregledati ljekar (ili kvalifikovani medicinski tehničar podređen ljekaru) čim je prije moguće nakon dolaska; osim u izuzetnim okolnostima, razgovor, odnosno pregled treba obaviti u roku od 24 sata od prijema, pogotovo ukoliko su u pitanju pritvorske jedinice. **CPT ponavlja svoju preporuku da organi vlasti Republike Srpske osiguraju da se takav pristup primjenjuje u svakom zatvorskom objektu.**

49. Što se tiče evidentiranja i prijavljivanja povreda, CPT mora da naglasi, posebno u svjetlu utvrđenih činjenica tokom posjete 2012. godine u pogledu zlostavljanja u policiji (pogledati tačke 14. i 17.), da zatvorske zdravstvene službe mogu dati značajan doprinos u prevenciji zlostavljanja osoba lišenih slobode, kroz sistematsko evidentiranje povreda i, kada je to prikladno, slanje informacija nadležnim tijelima. Međutim, delegacija CPT-a je utvrdila da je opis objektivno utvrđenih činjenica, uključujući i povrede uočene po dolasku, kao i one pretrpljene u zatvoru, često evidentiran nepotpuno i ovlaš. Izjave zatvorenika obično ne postoje, kao što ne postoje tim prije ni zaključci ljekara o dosljednosti takvih izjava s evidentiranim povredama.

Evidencija koju vodi ljekar poslije ljekarskog pregleda zatvorenika, bilo da se radi o novopridošlom zatvoreniku ili slučaju nakon nasilnog incidenta u zatvoru, trebala sadržavati:

- (i) siže izjava koje je dalo dotično lice koje su relevantne za ljekarski pregled (uključujući i njegov opis zdravstvenog stanja i bilo kakve tvrdnje o zlostavljanju),
- (ii) pun opis objektivnih medicinskih nalaza na osnovu detaljnog pregleda, i
- (iii) ljekarske zaključke u svjetlu tačaka i) i ii), koji će ukazati na dosljednosti tvrdnji koje iznese to lice i objektivnih medicinskih nalaza.

Kad su god povrede koje evidentira ljekar u zatvoru dosljedne s navodima o zlostavljanju koje iznese zatvorenik (ili koje, čak ako nema navoda, ukazuju na zlostavljanje), evidencija bi trebala biti odmah i sistematski data nadležnim tužiocima, bez obzira na želje dotične osobe. Štaviše, rezultati svakog pregleda, uključujući i gore navedene izjave i ljekarska mišljenja i nalaze treba da budu dostupni zatvoreniku, a na zahtjev, i njegovom advokatu.

CPT poziva nadležne organe Republike Srpske da preduzmu neophodne korake (uključujući izdavanje uputstava i pružanje obuke relevantnom osoblju) kako bi se osiguralo da praksa u svim zatvorima bude dovedena u sklad sa gore navedenim razmatranjima.

50. Delegacija je još jednom utvrdila³² da su zatvorski službenici, generalno, prisutni tokom ljekarskih pregleda i da se ne poštuje medicinska povjerljivost. Zbog toga, **CPT mora ponoviti svoje preporuke da svi ljekarski pregledi zatvorenika treba da se provode tako da ih ne mogu slušati zatvorski službenici i - osim ako ljekar ne zahtijeva drugačije u određenom slučaju - van njihovog vidokruga.**

³² Pogledati takođe CPT/Inf (2012) 15, tačka 66.

51. Nije bilo poboljšanja u skrining pregledima ili pružanju informacija o prenosivim bolestima u posjećenim zatvorima od aprila 2011. godine. Skrining pregledi za prenosive bolesti (SIDA, hepatitis, tuberkuloza), ako se uopšte rade, se ne obavljaju redovno ni u jednom od posjećenih zatvora. Štaviše, ni zatvorenici ni zatvorsko osoblje ne dobijaju informacije o prenosivim bolestima.

CPT preporučuje vlastima Republike Srpske da obezbijede da zdravstvene službe u zatvorima vrše odgovarajuće skrining preglede za prenosive bolesti po prijemu zatvorenika u zatvor. Dalje, Komitet ponavlja svoju preporuku da zdravstvene službe u zatvorima pokrenu zdravstveno-informativni program o prenosivim bolestima i obezbijede specifične obuke po pitanju prenosivih bolesti za osoblje zatvora.

5. Kontakt sa spoljnim svijetom

52. Što se tiče posjeta pritvorenicima koji su u nadležnosti sudova Republike Srpske i drže se u *Zatvorima u Banjoj Luci i Doboju*, mjesečno pravo na posjete je udvostručeno od naše posjete 2011. godine na dva sata (jedna posjeta sedmično od 30 minuta). Međutim, posjete se još uvijek odvijaju u zatvorenom prostoru, tj. u kabini pri čemu su zatvorenici i posjetioci fizički odvojeni. Slični aranžmani su i u pritvorskom dijelu *Zatvora u Bijeljini* i mnogi zatvorenici su se žalili da im je često dozvoljeno manje od 10-15 minuta posjete u jednoj sedmici. Nasuprot tome, pritvorenici koji se nalaze u nadležnosti sudova na državnom nivou imaju pravo na dvije 30-minutne posjete sedmično, ali u zatvorenom prostoru bez kontakta.

Za pritvorenike je aranžman za posjete u *Zatvoru u Istočnom Sarajevu* bolji, jer svi pritvorenici mogu primati "otvorene" posjete jedan sat sedmično i posjetu partnera bez nadzora jednom mjesečno na pet sati.

Za osuđene zatvorenike, aranžman za posjete u *Zatvoru u Bijeljini* je zadovoljavajući; s tim da je ovoj kategoriji zatvorenika dozvoljena minimalno³³ jedna posjete sedmično jedan sat sedmično i posjeta partnera bez nadzora jednom mjesečno na četiri sata.

53. CPT prihvaća da će u nekim slučajevima biti opravdano, iz bezbjedonosnih razloga ili radi zaštite legitimnih interesa istrage, da se posjete održavaju u kabinama i / ili pod nadzorom. Međutim, "otvorene" posjete trebaju biti pravilo, a "zatvorene" izuzetak, za sve pravne kategorije zatvorenika. Svaka odluka da se odredi „zatvorena“ posjeta uvijek mora biti dobro osnovana i obrazložena, a na osnovu individualne procjene potencijalne opasnosti koju predstavlja zatvorenik.

Zbog toga, CPT preporučuje da nadležni organi preispituju aranžmane za posjete, u cilju:

- **produženja vremena za posjete koje je na raspolaganju licima u pritvoru i osuđenim zatvorenicima, po mogućnosti na najmanje jedan sat sedmično;**
- **obezbjeđivanja da lica u pritvoru i osuđeni zatvorenici mogu da primaju posjete u uslovima razumnog kontakta.**

³³ Dodatno vrijeme posjeta se može dobiti kao povlastica.

54. Delegacija je dobila izvjesan broj žalbi u pritvorskom dijelu Zatvora u Bijeljini što zatvorenike redovno pretresaju nakon svakog posjeta (uključujući i nakon posjete advokata), iako apsolutno nisu imali nikakav fizički kontakt s posjetiocima, kao i nakon povratka iz suda. Nadalje, zatvorenici su naveli da često moraju skinuti svu svoju odjeću odjednom i stajati goli u kabini za pretresanje.

Po mišljenju CPT-a, pribjegavanje pretresu treba da bude osnovano na individualnoj procjeni opasnosti i da podliježe strogim kriterijima, kao i nadzoru, a ono bi trebalo biti provođeno na način da se poštuje ljudsko dostojanstvo. S tim u vezi, Komitet ne može vidjeti nikakvo opravdanje za pretres zarobljenika nakon "zatvorene" posjete. Nadalje, oni zatvorenici koji su pretresani nisu trebali potpuno skinuti svu odjeću u isto vrijeme, tj. osobi bi trebalo dozvoliti da skine odjeću iznad struka, te da je obuče prije daljeg skidanja.

CPT preporučuje vlastima Republike Srpske da preduzmu potrebne korake da u Zatvoru u Bijeljini prekinu svakodnevnu praksu pretresanja i da uvedu politiku pretresa zasnovanog samo na ocjeni opasnosti u svjetlu gore-navedenih primjedbi.

55. Izgleda da pristup telefonu ne predstavlja problem ni u jednom od posjećenih zatvora.

Kada smo kod toga, u zatvorskom dijelu Zatvora u Bijeljini, nekoliko pritužbi se čulo o lošoj kvaliteti telefonske linije, vrlo visokim cijenama i nedostatku privatnosti zatvorenika prilikom telefoniranja.³⁴ **CPT bi volio da dobije izjašnjenje vlasti Republike Srpske o ovim pritužbama.**

³⁴ Telefon koji se plaća se nalazi na zidu u hodniku u dijelu zatvora za osuđene zatvorenike, a nema ništa što bi osiguralo privatnost, kao što je plastični zaslon.

DODATAK

SPISAK PREPORUKA, KOMENTARA I ZAHTJEVA ZA DAVANJE INFORMACIJA KOJE JE DAO CPT

Saradnja

komentari

- CPT traži od organa vlasti Bosne i Hercegovineda značajno povećaju svoje napore da poprave stanje stvari u svjetlu preporuka Komiteta (tačka 8).

Organi za primjenu zakona

Preliminarne primjedbe

preporuke

- da vlasti Republike Srpske preduzmu potrebne korake da osiguraju da maksimalni period lišenja slobode za koji je ovlaštena policija, tj. 24 časa od trenutka hapšenja, bude strogo poštovan u praksi (tačka 11).

Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

preporuke

- da ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske pošalju snažnu poruku da je svaki oblik zlostavljanja pritvorenih osoba, bilo da se dešava u trenutku privođenja ili prevoza ili tokom ispitivanja, nezakonit, neprofesionalan i da će biti predmet ozbiljnih sankcija. Ovu poruku bi direktor policije trebao da ponavlja u odgovarajućim intervalima (tačka 15);
- da se izvrši nezavisna stručna ocjena metoda koje koriste kriminalistički inspektori u Policijskoj stanici Banja Luka Centar u toku pritvaranja i ispitivanja osumnjičenih. Komitet bi želio biti obaviješten o ishodu te ocjene. Takođe bi želio biti obaviješten o ishodu tri slučaja koje je naveo Biro za žalbe i predstavke građana (tačka 16);
- da preporuku iz tačke 15. treba čitati tako da se odnosi, na odgovarajući način, i na Brčko Distrikt i druge relevantne organe vlasti u Bosni i Hercegovini (tačka 17);
- da organi vlasti zauzmu višestruki pristup, koji se sastoji od: procesa zapošljavanja putem konkursa na osnovu strogih kriterijuma za izbor; edukativnog kursa za sve novo-zaposlene i redovno organizovanja posebnih seminara za razvijanje sposobnosti, koji će služiti policijskim službenicima kako da ažuriraju svoje vještine i znanja tako i da im razviju nove sposobnosti (tačka 18);
- da se usvoji zakon o zaštiti zviždača (tačka 19).

zahtjevi za dostavljanje informacija

- ishod nezavisne stručne ocjene metoda koje koriste kriminalistički inspektori u Centralnoj policijskoj stanici u Banjoj Luci u toku pritvaranja i ispitivanja osumnjičenih (tačka 16);
- ishodu tri slučaja koji su istaknuti u tački 16, koje je naveo Biro za žalbe i predstavke građana (tačka 16).

Istrage navoda o zlostavljanju

preporuke

- kada se pritvoreno lice žali na zlostavljanje, da policajci za pratnju pritvorenog lica ljekaru ne budu isti oni protiv kojih su usmjerene tvrdnje o zlostavljanju. U takvim slučajevima, obaveza pratnje pritvorenih lica do ambulante bi trebalo da bude povjerena sudskim policajcima (tačka 20);
- povjerljivost medicinskih pregleda treba poštovati i rezultate pregleda dati pritvorenom licu na uvid i, na zahtjev, njegovom advokatu (tačka 20);
- treba preduzeti korake da se obezbijedi da Zavod za sudsku medicinu Republike Srpske bude u mogućnosti pružiti svu potrebnu podršku krivično-pravnom sistemu, uključujući i u odnosu na istragu slučajeva mogućih zlostavljanja u policiji (tačka 20);
- u kratkom roku, treba preduzeti korake kako bi se obezbijedila obuka za ljekare u službama hitne pomoći kako bi mogli opisati povrede na stručan način (tačka 20);
- da glavni tužilac i predsjednik Vrhovnog suda Republike Srpske stalno podsjećaju tužioce i sudije da treba da postupaju u skladu sa principima navedenim u tački 21 (tačka 21);
- da, za sada, tužilac kome je potrebna operativna podrška za istrage slučajeva mogućeg zlostavljanja u policiji traži podršku Jedinice unutrašnje kontrole (tačka 22).

komentari

- bilo bi daleko bolje za tužioce da imaju na raspolaganju svoje operativne istražitelje (tačka 22).

zahtjevi za dostavljanje informacija

- o ishodu slučaja osobe uhapšene 25. marta 2011. godine koja se spominje u izvještaju o posjeti 2011. godine, a odnosi sa na Policijsku stanicu Istočno Sarajevo (tačka 22).

Zaštitne mjere protiv zlostavljanja

preporuke

- da vlasti Bosne i Hercegovine osiguraju da sve osobe lišene slobode od strane policije, iz bilo kojeg razloga, ostvare pravo da obavijeste bliskog srodika ili treće lice po svom izboru o svojoj situaciji, kao što je predviđeno zakonom. To pravo treba primjenjivati od samog početka lišavanja slobode (odnosno, od trenutka kada je osoba u pitanju obavezna da ostane u policiji). Ostvarivanje ovog prava može biti podložno određenim izuzecima namijenjenim zaštititi legitimnih interesa policijske istrage, pod uslovom da te iznimke budu jasno ograničena zakonom i budu predmet odgovarajućih zaštitnih mjera (npr. svako kašnjenja u obavještanju o pritvoru koji mora biti evidentirano u pisanom obliku sa konkretnim razlozima i da zahtijevati odobrenje tužioca ili sudije) i strogo vremenski ograničena (tačka 24);
- kad god obavještanje vrši policajca, pritvorenoj osobi treba dati povratnu informaciju o tome da li je bilo moguće obavijestiti bliske srodnike ili druge osobe o činjenici njenog pritvora (tačka 24);
- da vlasti Bosne i Hercegovine osiguraju da pravo pristupa advokatu, kao što je definisano u tački 25, bude izričito dato zakonom i efikasno realizovano u praksi za sve osobe koje su pravosudni organi lišili slobode od samog početka njihovog lišavanja slobode (tačka 25);
- sve policijske službenike treba podsjetiti da pritvorene osobe mogu ostvariti svoja osnovna prava u bilo kojoj fazi njihovog pritvora (čak i ako su u početku izabrali da ne koriste ta prava u vrijeme hapšenja i pritvaranja) (tačka 25);
- sve avdokate po službenoj dužnosti treba podsjetiti, kroz odgovarajuće kanale, o važnosti njihove uloge u sprečavanju i, ako je potrebno, prijavljivanju zlostavljanja u policiji (tačka 26);
- da organi vlasti usvoje specifične zakonske odredbe o pristupu ljekaru u policijskom pritvoru, koje će propisati između ostalog da:
 - ljekar mora biti pozvan ili lice odvedeno u zdravstvenu ustanovu bez odlaganja, ukoliko pritvoreno lice zahtjeva ljekarski pregled;
 - lice koje je odvedeno u policijski pritvor ima pravo da ga pregleda, ako ono to želi, ljekar po sopstvenom izboru, pored bilo kakvog medicinskog pregleda izvršenog od strane ljekara koga su pozvale policijske vlasti;
 - svi ljekarski pregledi lica u policijskom pritvoru, bilo da se obavljaju u prostorijama policije ili u zdravstvenim ustanovama, treba da se odvijaju bez slušanja i, osim ako ljekar izričito ne zahtjeva drugačije u datom slučaju - van vidokruga policajaca;
 - rezultati svakog pregleda, kao i sve relevantne izjave lica u pritvoru i zaključke ljekara, treba da evidentira u pisanoj formi ljekar i da ih učini dostupnim pritvorenom licu i na zahtjev njegovog advokata.(tačka 27);

- da organi vlasti Bosne i Hercegovine osiguraju da sve osobe koje se stavljaju u policijski pritvor, iz bilo kojeg razloga, budu u potpunosti informisane na jeziku koji razumiju o svojim osnovnim pravima od samog početka njihovog lišenja slobode (odnosno, od trenutka kada moraju da ostanu u policiji). To bi trebao biti osigurano pružanjem jasne verbalne informacije na samom početku, koja treba da bude dopunjena čim se ukaže prilika (odnosno, odmah po dolasku u prostorije policije) informacijom u pisanom obliku kojom se prava definišu na direktan način (tačka 28);
- informacije o pravima trebaju pravilno biti objašnjena pritvorenima kako bi se osiguralo da razumiju svoja prava i efikasno ih ostvare (tačka 28);
- organe vlasti da preduzmu neophodne korake kako bi se osiguralo da knjige o pritvoru budu tačno popunjene i da se jedna knjiga vodi za svaki pritvorski objekat gdje se nalaze lica lišena slobode (tačka 29);
- da koraci budu preduzeti kako bi se osiguralo da kada osobu koju je agencije za primjenu zakona lišila slobode, bez obzira na razlog (čak i za kratko vrijeme pritvora), ova činjenica službeno bude evidentirana bez odlaganja (tačka 29);
- da držanje u pritvorskim ćelijama u tužilaštvima i sudovima bude evidentirano u knjigu osoba lišenih slobode (tačka 31).

zahtjevi za dostavljanje informacija

- detaljne informacije o funkcionisanju novog sistema elektronske evidencije osoba lišenih slobode (tačka 30).

Materijalni uslovi

preporuke

- da se nedostaci u policijskim stanicama koje su posjećene, a koji su navedeni u tački 33 budu otklonjeni (tačka 33);
- da vlasti treba da preduzmu potrebne korake kako bi se osiguralo da sve prostorije za pritvor u policiji budu čiste i imaju odgovarajuće osvjjetljenje (tj. dovoljno za čitanje, a isključeno u vrijeme spavanja) i ventilaciju; po mogućnosti, takve prostorije trebaju imati prirodno svjetlo. Kada je potrebno, pritvorske ćelije u policiji trebaju biti adekvatno zagrijane. Nadalje, sve pritvorske ćelije koje se koriste za boravak noću trebaju biti opremljenepredmetima za odmor prikladan za takav boravak (npr. krevet ili madrac) i pokrivačima. Osim toga, treba preduzeti mjere kako bi se osiguralo da su sve osobe pritvorene u policijskim stanicama dobiju hranu i vodu u odgovarajuće vrijeme (tačka 33);
- da ne bude ćelija manjih od 5 m² koje će se koristiti za boravak noću (tačka 33);
- da se preduzmu neophodni koraci kako bi se osiguralo da se kancelarije ne koriste kao improvizovani pritvor i da pritvorenici ne budu vezani lisicama za radijatore ili namještaj. Pritvorene osobe trebaju biti smještene u prostorijama / ćelijama koje su namijenjene za tu svrhu i pružaju odgovarajuće sigurnosne uslove (tačka 34).

zahtjevi za dostavljanje informacija

- detaljne informacije o prostorijama koje se koriste za pritvor osoba u Policijskoj stanici Banja Luka Centar (tačka 34).

Zatvori

Preliminarne primjedbe

zahtjevi za dostavljanje informacija

- o novom zatvoru na Golom brdu, blizu Bijeljine, uključujući rok za njegov završetak (tačka 36).

Zlostavljanje

preporuke

- da organi Republike Srpske pošalju jasnu poruku svim čuvarima u Zatvoru Bijeljina da zlostavljanje zatvorenika, uključujući i verbalno, nije prihvatljivo. Dalje, trebalo bi preduzeti sve potrebne korake da se osigura da zlostavljanje bude predmet oštrih kazni. Dalje, trebalo bi preduzeti sve potrebne korake da se osigura da svaka naznaka zlostavljanja bude ispitana i da svaki takav čin za kojeg je utvrđeno da se desio bude predmet primjerenih kazni (tačka 37);
- da se preduzmu potrebni koraci kako bi se osiguralo da osobe koje dolaze u zatvor s vidljivim povredama ili se žale na zlostavljanju od strane policijskih službenika odmah pregleda član zdravstvene službe, te da su sve povrede pravilno evidentirane i, gdje je prikladno, da se skrene pažnja nadležnog tužioca (tačka 38);

zahtjevi za dostavljanje informacija

- o postupcima koji regulišu zatvaranje u ćeliju br. 6. pritvorskog dijela i potvrdu da je svako zatvaranje pravilno evidentirano (tačka 38).

Uslovi pritvora

preporuke

- da vlasti Republike Srpske preduzmu potrebne korake kako bi se osiguralo da se u Zatvoru u Bijeljini:
 - nivo popunjenosti ćelija u pritvorskom i zatvorskom dijelu znatno smanji, tako da se zakonom propisani uslov od 4m² stambenog prostora po zatvoreniku ispoštuje;
 - sve ćelije budu prikladno namještene, tj. osim kreveta i zaključanih ormarića za lične stvari, i stolom i stolicama, i da imaju pozivna zvona;

- svi zatvorenici imaju stalan pristup odgovarajućim sanitarnim čvorovima, uključujući i noću;
 - se sve ćelije adekvatno zagrijavaju, uključujući i noću.
(tačka 40);
- da službeni kapacitet Zatvora u Bijeljini bude revidiran tako što će se uzeti u obzir zakonom propisani uslov od 4m² stambenog prostora po zatvoreniku (tačka 40);
 - da organi vlasti Republike Srpske preduzmu neophodne korake da radikalno poboljšaju aktivnosti van ćelija za lica u pritvoru. Cilj treba da bude da se osigura da svi zatvorenici, uključujući i one u pritvoru, provedu razuman dio vremena izvan svojih ćelija, uključeni u svrsishodne aktivnosti različite prirode: rad, po mogućnosti sa stručnom vrijednosti; obrazovanje, sport, rekreacija / druženja. (tačka 41);
 - ograničenje koje se primjenjuje ne pritvorenike u Zatvoru u Banjoj Luci u pogledu pristupa priboru za pisanje bi trebalo biti ukinuto (tačka 41);
 - da treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da:
 - pritvorenici u Zatvoru u Bijeljini imaju dva sata vježbe na otvorenom svaki dan, u skladu sa domaćim zakonom;
 - u svim zatvorima koji su posjećeni, prostori za vježbe na otvorenom budu opremljeni skloništima protiv nevremena i nečim za sjedenje u toku predaha.
(tačka 41);
 - da treba preduzeti odgovarajuće korake da se osigura da se ograničenja na pritvorenicima primjenjuju samo kada je to strogo neophodno za održavanje reda i provođenje pravde, i to na najkraći vremenski period neophodan za tu svrhu (tačka 42);
 - da vlasti Republike Srpske preduzmu neophodne mjere kako bi se osiguralo da svim zatvorenicima u Bijeljini budu ponuđene aktivnosti svrsishodne i različite prirode, kako je predviđeno zakonom (tačka 43).

Zdravstvena zaštita

preporuke

- da Ministarstva zdravlja i pravde Republike Srpske zajednički poduzmu potrebne korake kako bi poboljšali zdravstvenu zaštitu u zatvorima na osnovu smjernica utvrđenih u izvještaju Savjeta Evrope o ocjeni iz 2004. godine i preporukama sadržanim u CPT-ovim izvještajima o prethodnim posjetama toj zemlji (tačka 44);
- da nadležni organi preduzmu neophodne korake kako bi se obezbjedilo:
 - zapošljavanje najmanje dva kvalifikovana medicinska tehničara u Zatvoru u Banjoj Luci;
 - popunjavanje upražnjenog radnog mjesta medicinskog tehničara u Zatvoru u Bijeljini;
 - povećanje prisustva ljekara opšte prakse u Zatvoru u Istočno Sarajevo najmanje na pola radnog vremena.

- u svakom zatvoru uvijek treba biti neko prisutan ko je nadležan za pružanje prve pomoći, po mogućnosti osoba s priznatom kvalifikacijom medicinskog tehničara (tačka 45);
- da se preduzmu neophodni koraci u zatvorima u Bijeljini, Doboju i Istočnom Sarajevu kako bi se obezbjedilo da ambulanta u svakoj od tih zatvora bude dovoljne veličine i adekvatno opremljena, te da pruža odgovarajuće uslove za obavljanje ljekarskih pregleda i prikladne radne uslove za zdravstvene radnike (tačka 47);
- da organi Republike Srpske obezbijede da se u svakom zatvorskom objektu sa svakim novopridošlim zatvorenikom ispravno obavi razgovor i da ga fizički pregleda ljekar (ili kvalifikovani medicinski tehničar podređen ljekaru) čim je prije moguće nakon dolaska; osim u izuzetnim okolnostima, razgovor, odnosno pregled treba obaviti u roku od 24 sata od prijema, pogotovo ukoliko su u pitanju pritvorske jedinice (tačka 48);
- da organi Republike Srpske preduzmu neophodne korake (uključujući izdavanje uputstava i pružanje obuke relevantnom osoblju) kako bi se osiguralo da praksa evidentiranja i prijavljivanja povreda u svim zatvorima bude dovedena u sklad sa zahtjevima navedenim u tački 49 (tačka 49);
- da svi ljekarski pregledi zatvorenika treba da se provode tako da ih ne mogu slušati zatvorski službenici i - osim ako ljekar ne zahtijeva drugačije u određenom slučaju - van njihovog vidokruga (tačka 50);
- da vlasti Republike Srpske obezbijede da zdravstvene službe u zatvorima vrše odgovarajuće skrining preglede za prenosive bolesti po prijemu zatvorenika u zatvor (tačka 51);
- da zdravstvene službe u zatvorima pokrenu zdravstveno-informativni program o prenosivim bolestima i obezbijede specifične obuke po pitanju prenosivih bolesti za osoblje zatvora (tačka 51).

komentari

- bilo bi poželjno da se upražnjeno mjesto ljekara opšte prakse popuni u Zatvoru u Doboju (tačka 45);
- treba voditi računa kako bi se osiguralo da, ako to žele, zatvorenici mogu koristiti zdravstvene usluge na povjerljivoj osnovi, na primjer, putem poruka u zatvorenoj kovrti (tačka 46).

zahtjevi za dostavljanje informacija

- o okvirnom planu za poboljšanje zdravstvene zaštite u zatvorima i rokovima za njegovu realizaciju (tačka 44).

Kontakt sa spoljnim svijetom

Preporuke

- da nadležni organi preispituju aranžmane za posjetu, u cilju:
 - produženja vremena za posjete koje je na raspolaganju licima u pritvoru i osuđenim zatvorenicima, po mogućnosti na najmanje jedan sat sedmično;
 - obezbjeđivanja da lica u pritvoru i osuđeni zatvorenici mogu da primaju posjete u uslovima razumnog kontakta.(tačka 53);

- da vlasti Republike Srpske preduzmu potrebne korake da u Zatvoru u Bijeljini prekinu svakodnevnu praksu pretresanja i da uvedu politiku pretresa zasnovanog samo na ocjeni opasnosti u svjetlu primjedbi navedenih u tački 54 (tačka 54).

zahtjevi za dostavljanje informacija

- izjašnjenje o pritužbama o lošoj kvaliteti telefonske linije, vrlo visokim cijenama i nedostatku privatnosti zatvorenika prilikom telefoniranja u Zatvoru u Bijeljini (tačka 55).